

Μαρία Γ. Παπαγεωργίου

Κριτική παρουσίασις τοῦ ἔργου τοῦ Romulus Vulcănescu,
Mitologie Română (=Ρουμανική Μυθολογία),
Βουκουρέστι (Editura Academiei Republicii Socialiste România),
1985, 712 σελίδες

Ἡ (Ρ)ουμανική (Μ)υθολογία τοῦ κ. R. Vulcănescu διαιρεῖται εἰς τρία Μέρη: I (σ. 13-79), II (σ. 81-155) καὶ III (σ. 157-634), συνημμένως δέ περιλαμβάνει: Ἐπιλεκτικὴν Βιβλιογραφία κατανεμημένην εἰς τὰ μέρη I, Γενικὴ Μυθολογία, Α. Περί τοῦ Μύθου (σ. 635-636), Β. Περί τῆς Ἐπιστήμης τῆς Μυθολογίας (σ. 636-637) καὶ II, Ρουμανικὴ Μυθολογία (σ. 637-641): Ὑποσημειώσεις εἰς τὰ Κεφάλαια τοῦ ἔργου (σ. 642-673): Πίνακα Συνταγμάτων (σ. 675-683) καὶ Μυθωνύμων (σ. 684-700) καὶ Πίνακα Περιεχομένων εἰς δύο γλώσσας, I, τὴν Ρουμανικὴν (σ. 701-705) καὶ II, τὴν Ἀγγλικὴν (σ. 706-711).

Τό Μέρος I τῆς ΡΜ περιλαμβάνει “Εἰσαγωγὴν” ἀναφερομένην εἰς τοὺς προβληματισμοὺς τοῦ συγγρ. ἐπὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς δομῆς τῶν ἔθνομυθολογίων γενικῶς καὶ τῆς ρουμανικῆς μυθολογίας εἰδικῶς (σ. 13), καὶ τὰ Κεφάλαια: “Ἀξίονας τῆς ΡΜ: “Αἱ κατηγορίαι τῆς μυθικῆς σκέψεως” (σ. 15-24), “Ὁ Μῦθος” (σ. 25-40), “Τό σύστημα τῶν Μύθων” (σ. 41-43), “Ἡ Μυθολογία” (σ. 44-53) καὶ “Ἡ ἱστορία τῆς Ρουμανικῆς Μυθολογίας” (σ. 54-79). Εἰς τό Μέρος II ἀναπτύσσονται “Αἱ Προγονικαὶ Μυθολογίαι” (σ. 83) εἰς τὰ Κεφάλαια: “Ἡ Προδακικὴ Μυθολογία” (σ. 84-101), “Ἡ Πρωτοδακικὴ Μυθολογία” (σ. 102-105), “Ἡ Δακικὴ Μυθολογία” (σ. 106-121), “Ἡ Δακορωμαϊκὴ Μυθολογία” (σ. 122-138) καὶ “Ἡ Ρουμανικὴ Μυθογένεσις” (σ. 139-155), εἰς δέ τό Μέρος III ἐκδιπλοῦται εἰς δύο πτυχάς “Ἡ Δομὴ τῆς Ρουμανικῆς Μυθολογίας” (σ. 159), ἥτοι: Α. “Ἡ Ἑννητηκὴ Δομὴ” (σ. 160-161), εἰς τὴν ὁποίαν ἐντάσσονται τὰ Κεφάλαια: “Ἡ Μυθολογία τῆς Μοίρας” (σ. 162-167), “Ἡ Μυθολογία τοῦ Θανάτου” (σ. 168-209), “Ἡ Μυθολογία τῶν Προγόνων καὶ τῶν Πάππων” (σ. 210-218), “Ἡ πρό πάσης Γενέσεως Κατάστασις” – “Τό Χάος” (σ. 219-221) καὶ “Αἱ Μυθογονίαι” (σ. 222-223): I “Ἡ Θεογονία” (σ. 224-237), II “Ἡ Κοσμογονία” (σ. 238-253), III “Ἡ Ἀνθρωπογονία” (σ. 254-265), IV “Ἡ Ἐθνογονία” (σ. 266-277), V “Ἡ Νομογονία” (σ. 278-285) καὶ VI “Ἡ Ἑρωτογονία” (σ. 286-290). Β. “Ἡ Συμπεπληρωμένη Δομὴ” (σ. 291-292), ὅπου καταγράφεται “Τό Ρουμανικόν Πάνθεον” (σ. 293) εἰς τὰ Κεφάλαια: “Ἡ Δαιμονολογία” (σ. 294-322), “Ἡ Μυθολογία τῶν Ἡμιθέων” (σ. 323-329), “Ὁ Γέρων *Crăciun* (“Ἀγ. Βασίλης)” (σ. 329-332), “Ἡ *Γραία Dochia* ([Εὐ]δοκία)” (σ. 332-335), “*Τζίνια*, “ἄρρενα” καὶ θήλεα” (σ. 335-341), “Ἡ Θεογονία” (σ. 342), “Ὁ Ἀδελφός (*Fărtatul*) καὶ Ὁ μὴ ὢν Ἀδελφός (*Nefărtatul*)” (σ. 343-347), “Ὁ Οὐρανός Πατήρ” (σ. 348-366), “Ὁ Ἅγιος Ἥλιος” (σ. 367-390), “Ἡ Ἁγία Σελήνη” (σ. 391-399), “Οἱ Προφητικοὶ Ἀστέρες” (σ. 400-406), “Ἡ πολυδύναμος εἰκὼν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῶν Ἀστέρων: Ὁ Λαβύρινθος” (σ. 407-412), “Μυθικὴ Μετεωρολογία” (σ. 413-438), “Ἡ Γῆ Μήτηρ” (σ. 439-458), “Μυθικὴ Τοπωνυμία” (σ. 459-474), “Ἡ Ὑδρομυθολογία” (σ. 475-481), “Ἡ Φυτομυθολογία” (σ. 482-495), “Ἡ Ζωομυθολογία” (σ. 496-540), “Ἡ Μυθολογία τῶν Ἑργασιῶν” (σ. 541-575), “Ἡρωολογία” (σ. 576-604)

καί “Ἡ Ρουμανική Μυθολογία καί αἱ Τέχναι” (σ. 605-634).

Ὁ συγγρ. τῆς ΡΜ ἀγαπᾷ ἐκ βαθέων τήν δακικὴν γῆν καί τήν δακικὴν μυθικὴν παράδοσιν· εἰς χρόνους νεανικοὺς ἔλαβε μέρος εἰς “ἀνάβασιν” εἰς τὸ ὄρος Ceahlău –ἐπὶ τῶν “οὐρανίων Καρπαθίων” (σ. 216)– τήν παραμονὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγ.) (σ. 360), ἀργότερον δέ, κατὰ τὰ ἔτη 1937-1939, συμμετέσχεν εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν πραγματοποιηθεῖσαν εἰς τὴν Βουκοβίναν (σ. 368) καί, προκειμένου νά παρουσιάσῃ τὰς προγονικὰς μυθολογίας τῆς ΡΜ, ἀνεζήτησε “τόν κοινόν παρονομαστήν” τῶν προδακικῶν μυθολογιῶν, καθόσον αὐταὶ δέν ἀποτελοῦν ἐνιαῖον σύνολον. Ἀναζητῶν ἐπιβιώματά των εἰς τὴν δακικὴν μυθολογίαν, “ἐβάδισεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν ἐδαφῶν τῆς Δακίας μέχρι τοῦ λυκόφωτος τῆς ἀνθρωπογενέσεως καί ἐξήντησε τὴν μυθολογικὴν τοῦ ἔρευναν μέχρι τῆς σκοτεινῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς” (σ. 84)· ὠδήγησε τὰ βήματά του καί “εἰς τοὺς τόπους καταφυγῆς, ἀπὸ τῶν κινδύνων τῶν θυελλῶν καί τῶν μεγάλων σαυροειδῶν, τῶν ἀνθρώπων τῆς προδακικῆς περιόδου” (σ. 86) καί, βεβαίως, δέν παρέλειψε νά βαδίσῃ καί ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Ποντικῆς Δακίας τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὅπου διέγνωσε “μιξελληνικὴν μυθολογικὴν ἐπίδρασιν” ἐπὶ τῆς δακικῆς μυθολογίας (σ. 119), ἐπὶ τῆς γετικῆς μυθολογίας (σ. 246) καί ἐπὶ τῆς ρωμαιοδακικῆς μυθολογίας (σ. 130)· ἐπίσης διέκρινεν, ἀφ’ ἐνός μὲν “δακικόν μιξελληνικόν πολιτισμόν” εἰς τὸν Πόντον, ἀφ’ ἑτέρου δέ “δακορωμαϊκόν πολιτισμόν” γενικῶς (σ. 180)· καί πάλιν, “μιξελληνικόν πολιτισμόν” τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀλλὰ “ρωμαιοδακικόν” τῆς Δακίας ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας (σ. 455)· ἐπίσης ἐπεσήμανεν ὅτι ἐκ συμβιώσεων προέκυψαν τὰ συμπλέγματα “δακοσκυθῶν”, “γετομιξελλήνων”, “γετοαυτοχθόνων” καί “δακοσαρματῶν” καί ὅτι τὰ ξένα στοιχεῖα τῶν συμπλεγμάτων τούτων εἴτε ἀπεμακρύνθησαν εἴτε ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν Δακῶν (σ. 177-178, κατὰ μεταφοράν ἐκ τοῦ τόμου Ι τῆς *Istoria României* “Ρουμανικὴ Ἱστορία”).

Ὅτι ἐκ συμβιώσεων Δακῶν καί Σκυθῶν, Γετῶν καί αὐτοχθόνων ὡς καί Δακῶν καί Σαρματῶν προέκυψαν τὰ συμπλέγματα τῶν “δακοσκυθῶν”, τῶν “γετοαυτοχθόνων” καί τῶν “δακοσαρματῶν” εἶναι νοητόν· ὅμως δέν εἶναι νοητόν κατὰ τίνα τρόπον ἐκ συμβιώσεως Γετῶν καί Ἑλλήνων προέκυψε σύμπλεγμα “γετομιξελλήνων”, διότι οἱ λεγόμενοι “μιξελλήνες” κατ’ ἀνάγκην προέκυψαν ἐκ συμβιώσεως Ἑλλήνων καί γηγενῶν· ἐν προκειμένῳ, Γετῶν. Ὁμοίως, δέν εἶναι νοητόν κατὰ τίνα τρόπον Ἕλληνες μετέδωσαν εἰς τοὺς Δάκας, εἰς τοὺς Γέτας καί εἰς τοὺς Δακορωμαίους στοιχεῖα “μιξελληνικῆς μυθολογίας” καί “μιξελληνικοῦ πολιτισμοῦ”, διότι ἀλλοιώσεις ἢ παραμορφώσεις ἐπὶ στοιχείων μυθολογίας καί πολιτισμοῦ δέν ἐπιφέρουν οἱ χορηγοὶ τῶν στοιχείων, ἀλλὰ οἱ ἀποδέκται. Πιθανῶς διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ συγγρ. ἐπεδίωξε νά δικαιολογήσῃ τὴν ἀποσιώπησιν τῆς ἐλληνικῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν μυθογένεσιν, διὰ νά στηρίξῃ εὐχερέστερον τὴν ἀποψιν περὶ τῆς λατινικότητος τῆς ρουμανικῆς μυθολογίας (“Ἡ Ρουμανικὴ Μυθογένεσις”, 3. “Ἡ λατινικὴ ὑπόθεσις”, σ. 142-144).

Ἀπὸ τοῦ “Προλόγου” τῆς ΡΜ (σ. 5-7) ὁ συγγρ., παραμερίζων τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων τῆς Ἑλλάδος (βλ. σχετικῶς Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Α’ Ἀρχές καί διαμόρφωσή του*, Θεσσα-

λονίκη, 1961, I A 3, “Τό πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων”, σ. 34-38), σπεύδει νά πληροφορήσῃ τόν ἀναγνώστην ὅτι μεταξύ “τῶν κλάδων τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ” συγκαταλέγει τούς “μακεδορρουμάνους” καί τούς “μογλενορρουμάνους”, ἐννοῶν τούς Κουτσοβλάχους (ΚΒ) καί τούς Μογλενίτας Βλάχους (ΜΒ), τοποθετεῖ δέ αὐτούς μεταξύ τῶν Δακορρουμάνων (ΔΡ) καί τῶν Ἰστρορρουμάνων (ΙΡ), εἰς τήν δευτέραν καί τήν τρίτην θέσιν ἀντιστοίχως (σ. 6 καί 7· πρβλ. σ. 217, 239 καί 141, ὅπου ἀναφέρονται: “ὅλοι οἱ κλάδοι τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ”). Τούς αὐτούς “κλάδους” τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ παρουσιάζει κατὰ τήν αὐτήν τάξιν καί ὡς “τούς λαούς οἱ ὅποιοι διεδέχθησαν τούς δακορωμαίους” (σ. 479)· φρονεῖ ὅτι τυγχάνει δυσχερὴς ἡ κατανόησις τῆς ρουμανικῆς κοσμογονίας ἐξ ἀνεπαρκείας τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου, πρὸ πάντων καθ’ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τό προερχόμενον ἐκ τῶν ΜΒ καί τῶν ΙΡ (σ. 239), καί διατυπώνει τήν σκέψιν περὶ τῆς ἀνάγκης ἀναλήψεως μελέτης τῆς δακορρουμανικῆς μυθολογίας παραλλήλως πρὸς τὰς διαλεκτικῶς προσιτάς καί “ὁμοουσίους μυθολογίας” τῶν ΚΒ, τῶν ΜΒ καί τῶν ΙΡ (σ. 50-51).

Εἰς τὰς ἐπομένους γραμμάς θά ἐπιχειρηθῇ ἔλεγχος τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγρ. ἐπὶ εὐαρίθμων τινῶν θεμάτων ἐκ τῆς πληθύος τῶν περιλαμβανομένων εἰς τήν ΡΜ, τῇ βοηθείᾳ πρωτογενῶν στοιχείων προερχομένων ἐκ τῆς γλώσσης, ἐκ τοῦ κατὰ παράδοσιν βίου καί ἐκ τῆς μυθολογίας τῶν ΜΒ γενικῶς καί τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σκρά (Λιούμνιτσα) εἰδικῶς.

I

Μεταξὺ τῶν “ποιμενικῶν λαῶν” οἱ ὅποιοι κατὰ τήν Ἰνδοευρωπαϊκὴν μετανάστευσιν κατέκλυσαν, κατὰ διαδοχικὰ κύματα, τήν Δακίαν τῶν Καρπαθίων, ὁ συγγρ. συγκαταλέγει “τό κῦμα τῶν Λουβίων” καί ὡς ἀμέσως ἐπόμενον “τό κῦμα τῶν Δωριέων” (“Ἡ Πρωτοδακικὴ Μυθολογία”, I. “Ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ Μετανάστευσις καί οἱ Προδακικοὶ λαοί”, σ. 103), ἐμφανῶς ὑπαινισσόμενος ὅτι οἱ Δωριεῖς κατῆλθον εἰς τήν Ἑλλάδα ἀκολουθοῦντες τούς Λουβίους.

Περὶ τῶν Λουβίων ἔχει ἐπισημανθῇ ὅτι “ἡ γλωσσικὴ καί ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιχειρηματολογία περὶ ἐγκαταστάσεώς των εἰς τήν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα περὶ τό 1900 π.Χ. καί εἰς τήν Κρήτην δύο αἰῶνες ἀργότερα” τυγχάνουν: ἡ μὲν ἔχουσα “στενὴ βάση” ἡ δέ, κατὰ τήν ἀποψιν τῶν εἰδικῶν, “ἀνεπιτυχής” (Μιχαὴλ Σακελλαρίου, “Οἱ Γλωσσικὲς καί Ἐθνικὲς Ὅμαδες τῆς Ἑλληνικῆς Προϊστορίας”, “Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι (...). Ἄλλοι Προελληνικοὶ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί”, *ΙΕΕ*, τόμος Α', 1970, σ. 362/1)· περὶ τῶν Δωριέων, ὅτι τό ὄνομά των “εἶναι ὀλοφάνερα τυπικὸ ἐθνικὸ σέ -εύς πού παράγεται ἀπὸ ἓνα τοπωνύμιον Δωρι-. Δηλώνει λοιπόν τούς κατοίκους τῆς Δωριδος” (Μιχαὴλ Σακελλαρίου, ἑ.ἀ., “Οἱ Ἑλληνικὲς Ὅμαδες (...). Τὰ δυτικά Ἑλληνικά φύλα”, σ. 378/2).

Τὰ Ἑλληνικά φύλα ἔσχον ἅπαντα τό ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου, ἐν τῷ μέτρῳ καθ’ ὃ ἐπέτρεπε τοῦτο ἡ μορφολογία τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν. Ἄλλ’ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τούς Δωριεῖς: Οὗτοι ὠνομάσθησαν καί *Ἡρακλεῖδαι* (βλ. ἐνδεικτικῶς Πaus., III 1, 5-6), ὡς ἀπόγονοι τοῦ *Ἡρακλέους*, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος, ὁ ὅποιος

συνήψεν πολλούς γάμους (βλ. ενδεικτικῶς Σοφ., *Τραχίνιαι*, στίχ. 460) καὶ ἀπέκτησεν πολλούς παῖδας (Ἀπολλοδ., *Βιβλιοθήκη*, II 7,8 καὶ ἀλλαχοῦ. Τό πατρωνυμικόν Ἀλκείδαι, ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ὀνόματος τοῦ Ἡρακλέους: Ἀλκαῖος, Διοδ., *Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη*, IV 10,1, δὲν ἐπεκράτησεν), ὑπεχρεώθη δὲ χύδρας λέοντάς τ' ἐξαπολλύναι (Εὐριπ., *Ἡρακλίδαι*, στίχ. 950), ἐκτελῶν τό προσταττόμενον ὑπὸ Εὐρυσθέως (Ἀπολλοδ., II 5,1). Ὅμως ὁ Ἡρακλῆς τοῦ μύθου δὲν θά εἶχεν ὑπάρξει, ἐάν δὲν εἶχεν προϋπάρξει ὁ Ἡρακλῆς τῆς πίστεως· ἡλιακός Ἀναξ· ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, λεύκιπτος καὶ πύθιος, ὡς ἔχων ἱερὸν ζῶον τὸν πύθωνα, σύμβολον τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως, ἔφορος τῆς κτηνοτροφίας, τῆς γεωργίας καὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, φονεὺς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν πρὸς ζόφον μὲν τὴν ὕδραν τῆς πάχνης, πρὸς Ἡῶ τ' Ἡελίον τε τὴν ὕδραν τοῦ παγετοῦ ἢ, καθ' ὑπέρβασιν, τὸν λέοντα τοῦ καύσωνος. Ὁ θεὸς οὗτος ἔφερε ποικίλα κατὰ περιοχὰς ὀνόματα, προσηγορικά καὶ κύρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν ἔσχε τό ὄνομα Ἡρακλῆς –ιδιαιτέρως ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς πληθύος τῶν πόλεων αἱ ὁποῖαι φέρουν τό ὄνομα Ἡράκλεια (Δ. Κανατσούλη, “Ἡ Μακεδονικὴ πόλις”, *Μακεδονικά*, 5, 1963, σ. 86-87)–, ἐτιμᾶτο δὲ ὁμοῦ μετὰ σεληνιακῆς θεᾶς, ἀπάτορος καὶ ἀμήτορος, παρθένου καὶ κρηναίας, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ ἔφερε ποικίλα κατὰ περιοχὰς ὀνόματα, προσηγορικά καὶ κύρια (Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, “Παλαιαὶ συνήθειαι τῆς 6. Μαΐου ἡμέρας μνήμης τοῦ “Παλιοῦ Ἀη Γιώργη” εἰς τό βλαχόφωνον χωρίον Σκρᾶ (Λιούμνιτσα)”, *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, Περιοδικὴ ἐκδοσὴ τῶν Ἰδρυμάτων Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, Τεύχος 4, Θεσσαλονίκη, 1992, *passim*).

Κατὰ τὴν περίοδον ἀναπαραγωγῆς τῶν προβάτων ὁ ἀρχαῖος ἡλιακός Ἀναξ ἐτιμᾶτο δι' ἀποχῆς ἀπὸ τοῦ γάλακτος, ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἐλάμβανον χώραν θυσίαι ἀθλῶν βρεφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους, πεφωτισμένοι προορφικοί θεολόγοι ἀπεφάσισαν ὅπως παραμείνῃ ὁ ἀρχαῖος ἡλιακός Ἀναξ ὡς Ἡρακλῆς Μήλων φονεὺς πρὸς ζόφον τὴν ὕδραν τῆς πάχνης, ἐγκατασταθῇ δὲ ἐν Ἑλλάδι νέα λατρεία, τῶν διδύμων ἀδελφῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος, καὶ ἐπενόησαν τὸν θαυμαστόν μῦθον τῆς καθ' ἕκαστον ἔαρ ἀφίξεως εἰς Ἑλλάδα τοῦ Λητοῖδου Ἀπόλλωνος ὡς κομιστοῦ τοῦ ἔαρος ἐκ τῆς μυθικῆς γῆς τῶν μυθικῶν Ὑπερβορέων καὶ τὴν ὑποτιθεμένην ἐκεῖθεν μεταφορὰν *ἱρῶν ἐν καλᾷ πυρὶ ἐνδεδεμένων*, ἥτοι μῆλων νεογεννῆτων καὶ ἀθλῶν, εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀνθρωπίνων θυμάτων (ἔ.ἀ., σ. 38-39 καὶ 48). Οἱ ἄγνωστοι ἐκεῖνοι θεολόγοι ἐπέτυχον νὰ ἐπιβάλουν τὴν νέαν λατρείαν, δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ ἀφανίσουν τὴν πίστιν εἰς τὸν ἀρχαῖον λεύκιπτον δρακοντοκτόνον ἥρωα τοῦ ἥρος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐν ἀρρήκτῳ συνεχεῖα ἐταυτίσθη ὁ “ἀσπροκαβαλλάρης” Ἀγίος Γεώργιος, ὅστις καθ' ἕκαστον ἔαρ φονεῖ τὴν “Λάμια, ἡ ὁποία κατακρατεῖ ὅλο τό νερό”.

Ἡ λατρεία πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἡλιακόν Ἀνακτα ἔσχε τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν ὑπὸ τὴν δωρικὴν αὐτῆς μορφήν· ἡ “παλαιὰ συνήθεια” τῶν Βλάχων τοῦ Σκρᾶ νὰ ἐμπηγνύουν εἰς τοὺς ἀγρούς τὴν 6. Μαΐου, ἡμέραν μνήμης τοῦ Ἀγίου Γεωργίου κατὰ τό παλαιόν ἡμερολόγιον, θαλλοὺς δρυὸς φέροντας ἐπιδεδεμένην “κόκκινη κλωστή τῆς Μεγάλης Πέμπτης” ἀνάγεται, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις, εἰς ἀρχαιότεραν τῆς ἡλιακῆς-σεληνιακῆς λατρείαν *Πελασγῶν*, ἥτοι “βλαστοφόρων”

(ἔ.ἀ., σ. 51-56), ἐνετάχθη δέ ὑπὸ Δωριέων εἰς τὴν δωρικὴν ἑορτὴν τοῦ Ἡρακλέους Ἑργάτια (παρὰ Λάκωσι) (Martin P. Nilsson, *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der Attischen*, Ἔκδ. 1975 (Milano, Cisalpino-Goliardica), σ. 449 καὶ σημ. 4), ἡ ὁποία ὁπωσδήποτε ἦτο γεωργικὴ, δεδομένου ὅτι ἔργα εἶναι “τά γεωργικά ἔργα” καὶ ἐργάται “οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν” (Henry G. Liddell καὶ Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* (...), τόμος δεῦτερος, λήμματα: Ἔργον I 2α, σ. 315/2 καὶ Ἑργάτης, σ. 314/2).

Τὴν ταύτισιν τῆς “παλαιᾶς συνηθείας” τοῦ Σκρᾶ πρὸς τὰ Ἑργάτια στηρίζουν τὰ Ἡλακάτια (ἐν Λακεδαίμονι) (Nilsson, *αὐτόθι* καὶ σημ. 5), ἐτέρα δωρικὴ ἑορτὴ τοῦ Ἡρακλέους, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας προκύπτει ὅτι αὕτη ἦτο κτηνοτροφικὴ, συναπτομένη πρὸς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ νεοπόκου μαλλοῦ, καὶ συνάμα παρασκευαστικὴ τῆς γεωργικῆς, διότι ὁπωσδήποτε περιελάμβανε ἐτοιμασίαν νήματος ἐκ νεοπόκου μαλλοῦ, ἐνδεχομένως δέ καὶ βαφήν νήματος δι’ ὑακίνθου (“Παλαιαὶ συνήθειαι”, σ. 55-56), ἵνα ἐπιδεθῇ τοῦτο ἐπὶ τῶν βλαστῶν τῶν “βλαστοφόρων” κατὰ τὴν ἐπικειμένην γεωργικὴν ἑορτὴν.

Ἐπειδὴ τὰ Ἡλακάτια περιελάμβανον ἀγῶνα (Nilsson, *αὐτόθι*), εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν: α) ἀγὼν δρόμου ἐπὶ ἀνηφόρου, ὁ ὁποῖος διεξάγεται ἐν Σκρᾶ τὴν Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου, ἐνῶ εὐρίσκεται ἐν ἐξελίξει λιτανεία, κατὰ τὴν φάσιν ἀναβάσεως ἀπὸ τοῦ νεκροταφείου “Σταυρός” (Crútsi) ἐπὶ ὑπερκειμένου ἀμόρφου ἱεροῦ χώρου καλουμένου Păpăg’ia “Παναγιά” (Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, *Ἀπόψεις γιὰ τοὺς “Σταυροὺς” τῶν τάφων τοῦ Σκρᾶ*, Θεσσαλονίκη, 1976, σ. 30), προπορευομένου τῆς πομπῆς νέων οἱ ὁποῖοι, ἀκριβῶς ὅπως οἱ “εἰκονισματάρηδες” κατὰ τὴν τελετὴν-μῆμμα τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν 23. Ἀπριλίου εἰς Νέον Σούλι Σερρών (Θεοφ. Ζ. Χαλέμη, “Ὁ Ἀη Γιώργης νικᾷ τὸ δράκον”, *Μακεδονικὴ Ζωή*. Μηνιαῖον περιοδικόν, τεῦχος 71, Ἀπρίλιος 1972, σ. 27-30· βλ. σ. 28/2), κρατοῦν τὴν σημαίαν τοῦ ναοῦ, τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ τρία “Λάβαρα” (Crúts “Σταυροί”): β) ἀγὼν πάλης (amburóri) –κατ’ ἐξοχὴν ἡράκλειος ἀγὼν– ὁ ὁποῖος διεξάγεται τὴν Τρίτην τῆς Διακαινησίμου εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Σκρᾶ μεταξύ δύο ἐθελοντῶν οἰασδήποτε ἡλικίας.

Τοιοῦτοι ἀγῶνες καὶ ἄλλοι πολλοὶ διεξάγονται καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀξιοσημείωτοι τυγχάνουν οἱ κάτωθι: α) Εἰς Ἀράχωβαν τῆς Παρνασσίδος “τρέξιμο τῶν γερόντων ξυπόλητων σὲ κατωφέρεια ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω” τὴν 23. Ἀπριλίου, ἡμέραν μνήμης τοῦ πολιοῦχου τῆς πόλεως Ἁγίου Γεωργίου καὶ, μεταξύ ἄλλων, “πάλη” τὴν 25. Ἀπριλίου (Δημ. Β. Οἰκονομίδου, “Γεώργιος. Μάρτυρες. I) ὁ τροπαιοφόρος (Λαογραφία)”, *ΘΗΕ*, τόμος 4, σ. 439-445· βλ. σ. 444): β) Εἰς Νέον Σούλι Σερρών, “ἐκκίνησις τροχάδην πεζῇ” τῶν προαναφερθέντων “εἰκονισματάρηδων” καὶ, μεταξύ ἄλλων, τὸ ἀγώνισμα τῆς “κατὰ ζεύγη πάλης” (ἀγωνίζονται 4-6 ζεύγη παλαιστῶν· Θ. Χαλέμη, ἔ.ἀ., σ. 28/2 καὶ 30/2).

Ἐπειδὴ ἡ 23. Ἀπριλίου ἐμπίπτει εἴτε ἐντὸς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος εἴτε ἐντὸς τῆς Ἑβδομάδος τῆς Διακαινησίμου· ἐπειδὴ εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἐντάσσεται ἡ Μεγάλῃ Πέμπτῃ κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ οἰκοδόεσποιναί τοῦ Σκρᾶ βάφουν μαζὶ μέ τὰ πασχαλινὰ αὐγά καὶ νῆμα ἐκ νεοπόκου μαλλοῦ μέ τὸ ὁποῖον θά κοσμήσουν τοὺς θαλλοὺς δρυὸς κατὰ τὴν ἐπικειμένην γεωργικὴν ἑορτὴν τῆς 6. Μαΐου καὶ

ἐπειδὴ κατὰ τὴν λιτανεῖαν τῆς Δευτέρας τῆς Διακαινησίμου ἐν Σκρᾶ οἱ λιτανευόμενοι, κατερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τόπου Pāṇāg'īja, ρίπτουν εἰς παρακειμένην θέσιν ὀνομαζομένην Bupār, ὅπου “ἀναβλύζει” (iārbi “βράζει”) δροσερόν ὕδωρ, νομίσματα καὶ κόκκινα αὐγά, τὰ ὅποια παραλαμβάνουν συνωθούμενα τὰ μικρὰ παιδιά, πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ ἀμόρφου σήμερον τόπου Pāṇāg'īja καὶ μέχρι τῆς θέσεως Bupār ἐτιμῶντο ἀπὸ τῶν προαπολλωνίων χρόνων ὁ ἀρχαῖος ἡλιακὸς θεὸς καὶ ἡ ἀρχαία σεληνιακὴ καὶ κρηναία θεὰ διὰ λατρείας δωρικοῦ τύπου.

Εἰς τὴν ἄνευ διακοπῆς συνέχισιν τῆς ἀρχαιοτάτης δωρικῆς ἡλιακῆς λατρείας συνέβαλε τὰ μέγιστα θρησκευτικὴ κίνησις τῶν Δωριέων, οἱ ὅποιοι εἶχον ὀνομάσει τὸν ἀρχαῖον ἡλιακὸν ἄνακτα *Ἡρακλέα*· οὗτοι πιθανῶς ὠνομάσθησαν *Ἡράκλειοι*, ἥτοι “τοῦ Ἡρακλέους (πιστοὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα)”. Ὁ Εὐριπίδης ὠνόμασε τοὺς παῖδας τοῦ μυθικοῦ Ἡρακλέους καὶ *Ἡρακλείους παῖδας* (Εὐρ., *Ἡρακλίδαι*, στίχ. 228), ἐνῶ εἶχε καθιερωθῇ τὸ πατρωνυμικόν *Ἡρακλίδαι* εἰς δήλωσιν τῶν παιδῶν καὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ μυθικοῦ Ἡρακλέους, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ εἶχον ὑπάρξει, ἐάν δὲν εἶχον προϋπάρξει “οἱ πιστοὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα” *Ἡρακλίδαι*.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐκ τῶν Ἡρακλιδῶν τῆς πίστεως προέκυψαν καὶ γένη *Ἡρακλιδῶν*, βασιλικά καὶ ἄλλα, καθὼς καὶ ὅτι αἱ δραστηριότητες ἐνίων ἐξ αὐτῶν ἠλέγχοντο ὑπὸ τοῦ Χρηστηρίου τῶν Δελφῶν. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ περιήγησις τῶν Ἡρακλιδῶν, οἱ ὅποιοι διεδέχθησαν εἰς τὴν *ἡγεμονίην* τῆς Λυδίας τοὺς Ἀτυάδας *ἐκ θεοπροπίου* (Ἡροδ., *Ἱστορίαι*, I 7,3-4), ἐν συνεχείᾳ ὁμοῦς ὁ Γύγης, τοῦ γένους τῶν Μερμναδῶν, *ἔσχε τὴν βασιλίην καὶ ἐκρατύνθη ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖσι χρηστηρίου* (Ἡροδ. I 12,2 καὶ 13,1).

Μέ τοὺς Ἡρακλίδας τῆς πίστεως συνετάχθησαν καὶ ὀπαδοί (ὁ ὄρος ἐκ τῶν *Τραχινίων* τοῦ Σοφοκλέους, στίχ. 1264), ἥτοι “πιστοὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα ἀνήκοντες εἰς ἑλληνικά φύλα ἐκτὸς τοῦ δωρικοῦ”. Τοῦτο προκύπτει ἐξ ἀναφορῶν, ὅπως αἱ ἀκόλουθοι: *ἔχων (ὁ Ἡρακλῆς) τῶν Ἀρκάδων τοὺς αἰεὶ συστρατεύοντας* (Διοδ., IV 36,5)· *τὸ σύστημα τῶν Ἀρκάδων τῷ Ἡρακλεῖ συστρατευκότων* (Διοδ., IV 57,3· πρβλ. 57,4: *Ἡρακλίδαι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν καὶ Ἡρακλίδας (...) μετὰ τῶν συμφυγόντων) συμμαχοῦνταν αὐτῷ (τῷ Ἡρακλεῖ) τῶν Ἀρκάδων καὶ Μηλιέων τῶν ἐκ Τραχίνος καὶ Λοκρῶν τῶν Ἐπικνημιδίων* (Ἀπολλοδ., II 7,7) κ.ο.κ.

Ἐναντίον τῶν Ἡρακλιδῶν τῆς πίστεως εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξαπελύθη ἀπηνής διωγμός, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νά δοθῇ ἄλλη ἐξήγησις εἰς τινὰς ἀρνητικοῦ περιεχομένου εἰδήσεις, ὡς αἱ κάτωθι: 1. *Περὶ τῶν Ἡρακλιδῶν, ὡς ἐξελαυνομένων ὑπὸ πάντων Ἑλλήνων* (Ἡροδ., IX 27,2)· *τῶν παιδῶν (Ἡρακλέους) ἐξ ἀπάσης ἐλαυνομένων γῆς* (Εὐριπ., *Ἡρακλίδαι*, Ὑπόθεσις). 2. Περὶ τοῦ Ἀργεῖου Εὐρυπύθως, ἡγετικῆς προφανῶς μορφῆς τοῦ ἀγῶνος κατὰ “τῶν πιστῶν εἰς τὸν Ἡρακλέα”, διὰ στόματος Ἰολάου, ἡγετικῆς προφανῶς μορφῆς τῆς θρησκευτικῆς κινήσεως, ὅτι *πέμπει* (εἰς τὸ κείμενον: *πέμπων*) *ὅπου γῆς πυνθάνοιθ' ἰδρυμένους (ἡμᾶς (Ἡρακλίδας)) κήρυκας ἐξαιτεῖ τε κάξειργει χθονός* (Εὐριπ., *Ἡρακλίδαι*, στίχ. 19-20)· ὅτι ἀπεφάσισε τοὺς Ἡρακλίδας *ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος φυγαδεῦσαι* (Διοδ., IV 57,2). 3. Περὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὡς *μηδεμῖας τολμώσης σφᾶς αὐτοὺς (Ἡρακλίδας) ὑποδέξασθαι (συνοίκους)* (Διοδ., IV 57,4), ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηναίων οἱ ὅποιοι *μόνοι τῶν ἄλλων (...) διὰ τὴν ἐμφυτον παρ' αὐτοῖς ἐπιείκειαν*

προσεδέξαντο τοὺς Ἡρακλείδας (Διοδ., αὐτόθι).

Ὅτι τὴν ἀρχικὴν ἔναντι τῶν Ἡρακλειδῶν τῆς πίστεως σκληρότητα διεδέχθη ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ ἀνοχὴ εἶναι προφανές· ἰδοὺ δύο ἐνδεικτικαὶ περιπτώσεις: 1) Εἰς τὸ καλούμενον *Κυνόσαργες* ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, ὅπου ὑπῆρχεν *βωμός* (...) *Ἡρακλέους τε καὶ Ἥβης*, ἣν Διὸς παῖδα οὖσαν *συννοικεῖν Ἡρακλεῖ νομίζουσι* (Παυσ., I 19,3), εἶναι προφανές ὅτι ἐτιμῶντο ὁ ἀρχαῖος ἡλιακὸς ἄναξ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἡρακλῆς* καὶ ἡ ἀρχαία σεληνιακὴ θεὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἥβη* ὡς *σύννοικοι*, πρὶν ἢ ἀμφοτέροι ἀποκτήσουν τὴν ἐκ Διὸς πατρότητα καὶ καταστοῦν σύζυγοι (Ἡσιόδ., *Θεογονία*, στίχ. 921-923 καὶ 950-955· Ἡσιόδ., ἀπόσπ. 25, στίχ. 28-29· Πινδάρου, *Ἰσθμιόνικος* IV, στίχ. 55-60). Ὅτι ἡ πολυωνυμία τῶν δύο ἀρχαίων θεῶν ἐξέθρεψε τὴν μυθοπλασίαν εἶναι βέβαιον· εἰς τὸ *Κυνόσαργες* ἡ μυθοπλασία ἐκάλυψε τὴν συνέχισιν τῆς ἀρχαίας λατρείας. 2) Αἱ Τετραπόλεις Μαραθῶν, Οἰνὸν, Προβάλυνθος καὶ Τρικόρυνθος ὑπῆρξαν καὶ παρέμεινον κέντρον τῆς ἀρχαίας λατρείας, τοῦ ἡλιακοῦ ἀνακτος καὶ τῆς σεληνιακῆς θεᾶς, ὡς τοῦτο προκύπτει ἐκ τῶν κάτωθι στοιχείων, τὰ ὅποια συνεκέντρωσεν καὶ κατέγραψεν ὁ ἀρχαιολόγος κ. Ν. Παπαχατζῆς (Παυσανίου, *Ἑλλάδος Περιήγησις*, Ἀττικά, τόμ. Α', σ. 419 κέ. καὶ σημ. 1): Οἱ Τετραπολεῖς εἶχον δύο ἱερά, ἡράκλειον καὶ διονύσιον· ἐπίσης εἶχον Πύθιον εἰς τὴν Οἰνόνην, εἶχε δὲ ἐπικρατῆσαι ἡ συνήθεια ἀπὸ αὐτὸ “νά ξεκινᾷει ἡ θεωρία τῶν τετραπόλεων γιὰ τοὺς Δελφοὺς”. Ὁ ἀρχαῖος Μαραθῶν ἐκεῖτο μεταξύ δύο ἐλῶν, μεγάλου παρὰ τὴν Τρικόρυνθον καὶ μικροῦ παρὰ τὴν Προβάλυνθον. Τέλος, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μεγάλου ἔλους ὑπῆρχεν ἡ πηγὴ Μακαρία. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων προκύπτουν τὰ κάτωθι: 1) Οἱ Τετραπολεῖς ἐτέλουν τελετὴν ἐπὶ τῇ λήξει τῆς περιόδου τοῦ γάλακτος, ἡ ὁποία ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τελετῆς τελουμένης ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς περιόδου τοῦ οἴνου (“Παλαιαὶ συνήθειαι”, σ. 49-50). 2) Ὁ Ἡρακλῆς ἐτιμᾶτο ὡς Πύθιος Ἄναξ. 3) Εἰς τὰ ἔλη, μεγάλο καὶ μικρό, ἦτο δυνατόν νά λαμβάνη χώραν *μίμημα* τῆς θανατώσεως τῆς ὕδρας τῆς πάχνης καὶ τῆς ὕδρας τοῦ παγετοῦ. 4) Ἐκ τῆς πηγῆς ἡ ὁποία πιθανῶς ἔφερε τὸ τοπικόν ὄνομα τῆς θεᾶς, Μακαρία, ἦτο δυνατόν νά ἀντλήται τὸ *πρόσφατον ὕδωρ* τοῦ ἐνιαυτοῦ (“Παλαιαὶ συνήθειαι”, σ. 25 κέ.).

Οἱ Ἡρακλεῖδαι τῆς πίστεως δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν συντήρησιν ἐν Ἑλλάδι τῆς ἀρχαίας δωρικῆς λατρείας· ἡ ψυχὴ των ἐπόθησεν νά ἴδουν ἰδίους ὄμμασιν τὸν ἀκράϊον πρὸς ζόφον τόπον τῆς οὐρανίου πορείας τοῦ ἡλιακοῦ ἀνακτος· διὸ καὶ ἐπραγματοποίησαν, πρῶτοι αὐτοί, δύο ἐξορμήσεις πρὸς τὴν ἀπωτάτην Δύσιν. Ὁδηγὸς των εἰς ἀμφοτέρας ὑπῆρξεν αὐτός οὗτος ὁ ἡλιακὸς ἄναξ ὡς Ἡρακλῆς Μήλων, ἦτοι ὑπὸ τὴν ἐγκεκριμένην εἰδικότητα τοῦ φονεύοντος πρὸς ζόφον τὴν ὕδραν τῆς πάχνης. Ἀργότερον τὰς παρατόλμους ταύτας ἐξορμήσεις ἡ μυθοπλασία θά παρουσιάσῃ ὡς τοὺς ἄθλους τοῦ μυθικοῦ Ἡρακλέους· δωδέκατον (*μῆλα* τῶν Ἑσπερίδων) καὶ δέκατον (*βόες* τοῦ Γηρυόνου).

Ὡς γνωστόν, ἡ παράδοσις ὁμιλεῖ περὶ πολλῶν Ἡρακλέων, ἐνῶ ἐν τοῖς πράγμασιν πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ πιστοὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα Δωριεῖς καὶ οἱ ὀπαδοὶ των. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Διοδώρου, ἡ ὁποία περιορίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἡρακλέων εἰς τρεῖς, ὁ ἀρχαιότερος Ἡρακλῆς ἔθηκε τὴν *ἐπὶ τῆς Λιβύης στήλην*, ὁ δὲ τρίτος, ὁ *ἐξ Ἀλκμήνης καὶ Διὸς τεκνωθείς*, ἔθηκε τὴν *στήλην τὴν ἐπὶ τῆς*

Εὐρώπης (Διοδ., III 74), ἀφ' ἑαυτοῦ προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν ἐπραγματοποίησαν τολμηροὶ Ἡρακλεῖδαι πλεύσαντες παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Λιβύης (Διοδ., IV 17,4· 18,2· 26,2), τὴν δὲ δευτέραν ἕτεροι Ἡρακλεῖδαι πορευθέντες διὰ τῆς Εὐρώπης (Ἀπολλοδ., II 5,10).

Κατὰ τὰς ἐξορμήσεις των πρὸς τὴν Δύσιν οἱ Ἡρακλεῖδαι τῆς πίστεως ἐδίδαξαν, πρῶτοι αὐτοί, τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀγρίων ζώων καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς μέ τὴν βοήθειαν ἐξημερωμένων ζώων· ἐπὶ παραδείγματι, τοὺς ἀνθρώπους τῆς Λιβύης ὁ Ἡρακλῆς –ἀντ' αὐτοῦ, οἱ Ἡρακλεῖδαι τῆς πίστεως (Διοδ., IV 17,4)· τοὺς ἀνθρώπους τῆς Σαρδοῦς, ὁ Ἰόλαος ἀναλαβὼν καὶ πολλοὺς ἄλλους (Διοδ., IV 29, 5-6)· διότι ὁ ἀναξ Ἡρακλῆς ὑπῆρξεν πρὸ πάντων ἑφορος τῆς γεωργίας. Ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ πολέμιος τῆς παρανομίας (Διοδ., IV 17,5) – οἱ Δωριεῖς πρῶτοι αὐτοὶ συνέλαβον τὴν ιδέαν τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης – διό καὶ ἐπεφάνη *ἐχετλαῖος* μεταξύ τῶν Μαραθωνομάχων, κρατῶν δηλονότι τὸ ἄροτρον ὡς ὄπλον κατὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων βαρβάρων (Παυσ. I 32,5).

Οἱ πανάρχαιοι *ἐργάται* τῆς *Δωρίδος γῆς* δὲν συγκαταλέγονται μεταξύ τῶν “πομηνικῶν λαῶν”, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν μετανάστευσιν κατέκλυσαν τὴν Δακίαν τῶν Καρπαθίων.

II

Ἀπὸ τοῦ πρώτου Κεφαλαίου τοῦ Μέρους I τῆς PM εἰσάγονται ὡς “δημιουργοὶ” δύο δίδυμοι θεότητες φέρουσαι τὰ προσηγορικά ὀνόματα (μέ ἐπιτασσόμενον τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον -ul): (F)ārtatul “Ὁ Ἀδελφός” καὶ (N)efārtatul “Ὁ μὴ ὢν (=κακός) Ἀδελφός” (“Αἱ κατηγορίαι τῆς μυθικῆς σκέψεως”, 2. “Τὸ μυθικὸν Διάστημα”, σ. 16 καὶ 17· πρβλ. 5. “Τὸ μυθικὸν Αἰτιατόν”, σ. 24). Αἱ θεότητες αὗται ἀπουσιάζουν ἀπὸ τοῦ Μέρους II τῆς PM καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Κεφαλαίου “Ἡ Δακικὴ Μυθολογία”, 2. Φρατροκρατικὸς δυαδισμὸς ἢ ἐνοθεΐα. Ἀνεικονισμός”, σ. 108-110, καὶ 3. “Τὸ ὀνομαστικὸν τῶν Θεῶν. Δακικά Μυθώνυμα”, σ. 110-112, ἐμφανίζονται δὲ ἕτεραι ὡς ἑξῆς: Ὁ συγγρ. φέρει εἰς γνῶσιν ὅτι ἀπὸ ἀρχαιολογικάς, ιστορικάς, γλωσσικάς καὶ ἐθνολογικάς ἐρεῦνας ἔχει προκύψει ὅτι ἡ προϊστορικὴ δακικὴ μυθολογία, ἡ ὁποία, ὅπως κάθε μυθολογία, εὐρίσκεται εἰς τὴν δευτέραν βαθμίδα τῆς θρησκευτικότητος, μεταξύ τῆς μαγείας καὶ τῆς θρησκείας, εἶναι σύνθετος πολυθεϊσμός κυριαρχούμενος ὑπὸ τινος μυθικοῦ δυαδισμοῦ *sui generis*· ἔχει τρεῖς ιδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὰς ρίζας των ἢ ἀπλώνουν τοὺς κλάδους των εἰς τὴν φρατροκρατικὴν, γεροντοκρατικὴν καὶ θεοκρατικὴν διάταξιν τῆς δακικῆς κοινωνίας καὶ τοῦ δακικοῦ κράτους. Ἡ βαρύτης εἰς τὸν δίδυμον τοῦτον φρατροκρατικὸν καὶ κοσμοκρατικὸν δυαδισμόν μετεβιβάζετο ἐναλλάξ εἰς ἑκάτερον τῶν συμβαλλομένων μερῶν· ἄλλοτε εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Γεβελέιζις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ζαμόλξεως· ἄλλοτε εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου ἱερέως καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλέως· κατὰ βάθος πρόκειται περὶ τινος μυθολογικῆς ἐνοθεΐας ἀπορροεούσης ἐκ τοῦ δυαδισμοῦ, ἡ ὁποία παρουσιάζει τρεῖς ἀντιφατικὰς μεταξύ των ὀψεις, αἱ ὁποῖαι, ἐν τούτοις, δύνανται νά συμπίπτουν: ἀνθρωπομορφικὴν,

ἀνεικονικήν, ἀπαγορευτικήν (ταμπούιστικήν). Οἱ ἀρχικοί θεοὶ ἔλαβον σὺν τῷ χρόνῳ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν ἀπόκρυφοι, ἡ φυσιογνωμία των παρέμεινεν ἄγνωστος· τὴν ἱεροφάνειαν τῶν θεῶν ἀπελάμβανον μόνον οἱ μεγάλοι ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι συγχρόνως ἦσαν προφῆται καὶ ἀναμορφωταί. Οὕτως ἐξηγεῖται κατὰ τὸν συγγρ. ὁ ἀνεικονισμὸς τῆς δακτικῆς μυθολογίας. Διὰ τοὺς Ἕλληνας, γράφει, ὁ Γεβελείζις ὑπῆρξεν ἓν εἶδος Zeus Tonans· ἡ θεὰ τῆς ἐστίας καὶ τοῦ πυρός ἐν εἶδος Ἑστίας, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἐν εἶδος “ὑπερβορέου Ἀρεως” κλπ. Καὶ προσθέτει: Οἱ Ἀἰῶνες δὲν συνέκρινον τοὺς θεοὺς των πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς (ἔ.ἀ., 2., σ. 108-109). Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι κατὰ τὸν συγγρ. οἱ Ὑπερβόρειοι δὲν εἶναι μυθικοί· εἶναι Πελασγοὶ ἐγκατεστημένοι βορείως τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης (“Αἱ Μυθογονίαι”, III “Ἡ Ἀνθρωπογονία”, 3. “Οἱ κυρίως λεγόμενοι ἄνθρωποι”, σ. 257). Ἀλλὰ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς διδύμους δημιουργοὺς F. καὶ N.: Οὗτοι πληροῦν διὰ τῆς παρουσίας των τὸ Μέρος III τῆς PM, προβάλλονται δέ ὡς οἱ δημιουργήσαντες ἐν ἀρχῇ τοὺς κανόνας τοῦ σύμπαντος, οἱ ὅποιοι ἐν συνεχείᾳ μετεγγίσθησαν εἰς τὸ κοσμικόν των ἔργον, ἐνῶ ἑτέρα πρωτογενὴς ἰνδοευρωπαϊκὴ θεότης, ἡ “Μοῖρα” (Soarta), ἀνέλαβε τὴν συνεχῆ φροντίδα διὰ τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τῶν κανόνων τοῦ κόσμου (“Ἡ Μυθολογία τῆς Μοίρας”, 1. “Προὔπαρξις, Ὑπαρξις καὶ μελλοντική Ὑπαρξις: προγενεστέρα Αἰτιοκρατία, Αἰτιοκρατία καὶ ἐρχομένη Αἰτιοκρατία”, σ. 162)· αὕτη ἐνεργεῖ ἐν ὀνόματι τῶν διδύμων δημιουργῶν ἑλευθέρως καὶ ἄνευ ἐπικλήσεων ἢ προσφυγῶν τῶν Ρουμάνων, οἱ ὅποιοι δέχονται μέ καρτερίαν τὰς ἀποφάσεις της· ὅμως ὁ N. δημιουργεῖ προσκόμματα εἰς τὴν ἐκτέλεσίν των (ἔ.ἀ., 2. “Ὁ θεοκοσμικὸς Δυναδισμός καὶ ἡ Μοῖρα. Ὁρίζοντες καὶ ὀρίζουσαι τὴν μοῖραν ποιμένες καὶ ποιμενίδες”, σ. 163). Ὁ συγγρ. ἀναφέρει ὅτι ὁ θάνατος καὶ ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ ἐθεωρήθησαν ὅτε μὲν ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀμειλίχτου ἐτυμγορίας τῆς μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν “Μοιρῶν τῆς γεννήσεως (Urse)”, ὅτε δέ ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων θεῶν F. καὶ N., οἱ ὅποιοι διαρκῶς ἀμφισβητοῦν τὸν σκοπὸν τῶν δημιουργημάτων των (ἄνθρωπος, ζῶον, φυτὸν) (“Ἡ Μυθολογία τοῦ Θανάτου”, 15. “Ὁ Δαιμονισμὸς καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Δαιμονισμοῦ ἀπαλλαγὴ”, σ. 184).

Ὁ συγγρ. ἐπικαλεῖται τὰς μαρτυρίας ἐκ τῶν ὕμνων τῆς “ΡΙκβέδα” τοῦ ἱνδικοῦ Βεδισμοῦ, ἐκ τῆς “Βίβλου τῶν Νεκρῶν” τῶν Αἰγυπτίων, ἐκ τῆς κινεζικῆς μυθολογίας καὶ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς-χριστιανικῆς παραδόσεως διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν ἀποψιν ὅτι “τὸ θέμα τῶν ἀρχηγόνων ἢ χαωτικῶν ὑδάτων εἶναι πανανθρώπινον” (“Ἡ πρὸ πάσης Γενέσεως κατάστασις”. “Τὸ Χάος”, 1. “Χάος (Haos), μὴδὲν, τὸ ἀπόλυτον οὐδέν. Ἡ προὔλη. Τὰ Στοιχεῖα”, σ. 219) καὶ ἐν συνεχείᾳ παρουσιάζει τὰς κάτωθι τρεῖς ὅψεις τοῦ Χάους “κατὰ τὴν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20. αἰῶνος διατηρηθεῖσαν ρουμανικὴν λαϊκὴν μυθικὴν παράδοσιν”: 1. Τὸ χάος εἶναι προκοσμικὴ μήτρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὰ ἀρχέγονα ὕδατα κινοῦνται ὡς νέφη καὶ ὑποσκιάσματα. 2. Οἱ σπόροι ἀπάντων τῶν ὄντολογικῶν σχηματισμῶν προῦπηρξαν τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων. 3. Μετὰ τοῦ Χάους καὶ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων συνυπάρχουν ὑπερφυσικά τινα ὄντα, ἡ δημιουργικὴ δύναμις, ἡ ὁποία θὰ δημιουργήσῃ ὃ τι εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ (ἔ.ἀ., 2. “Αἱ τρεῖς οὐσιώδεις ὅψεις τοῦ Χάους”, σ. 220).

Ἐκ τῆς λαϊκῆς ταύτης παραδόσεως ὁ συγγρ. παραθέτει ὡς τεκμήρια, καθ’

ὅσον ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν τριῶν ὄψεων τοῦ Χάους, τὰ κάτωθι ἀποσπασμάτια: “(...) ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ὑπῆρχε γῆ, ἥλιος, σελήνη καὶ ἀστέρια, οὔτε φῶς ὅπως τώρα, ἀλλὰ ὅπου καὶ νὰ γύριζες νὰ κοιτάξεις, ἦταν μόνο ταραγμένο νερό πού ἐκινεῖτο σάν σύννεφο ἐδῶ καὶ κεῖ (Simeon Fl. Marian, *Ὁ ἐνταφιασμός εἰς τοὺς Ρουμάνους*, ρουμ., Βουκουρέστι, 1892, σ. 45)· τὸ θέμα τοῦ κυματίζοντος ὕδατος καὶ τοῦ ζόφου, σημειώνει, περιέχεται καὶ εἰς τὰ ἔργα: Simeon Fl. Marian, *Τὰ ἔντομα εἰς τὴν γλῶσσαν, τὰς δοξασίας καὶ τὰς συνηθείας τῶν Ρουμάνων*, ρουμ., Βουκουρέστι, 1903, σ. 122· Elena Niculița-Voronca, *Τὰ ἔθιμα τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ*, ρουμ., I, σ. 6, καὶ Gh. Ciușeanu, *Αἱ δεισιδαιμονίαι τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς δεισιδαιμονίας ἄλλων λαῶν, ἀρχαίων καὶ νέων*, ρουμ., Βουκουρέστι, 1914, σ. 15, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι: “(...) στὴν ἀρχὴ ἀρχή, ὅταν δὲν εἶχε γίνεῖ ἡ γῆ, ὑπῆρχε μόνο νερό καὶ δὲν φαινόταν γῆ πουθενά, ἀλλὰ μόνο νερό καὶ νερό καὶ τίποτε ἄλλο” (αὐτόθι· πρβλ. 3. “Ὁ Κόσμος, ἐγκλειστόν τι ἐντὸς τοῦ Χάους”, σ. 220-221).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγρ. ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ὑπερφυσικά ὄντα –ἡ δημιουργικὴ δύναμις– αὐτογεννηθέντα καὶ ἀναδυθέντα ἐκ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων, παρήγαγον ἀκολούθως ἐκ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων τὰ στοιχεῖα ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, προσαγορευθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ λαϊκοῦ μυθοπλάστου μέ δύο ὀνόματα χωριστά: ὁ F. καὶ ὁ N., ὁ μεγάλωψυχος καὶ ὁ φθονερός, ὁ φωτεινός καὶ ὁ σκοτεινός, ὁ καθαρὸς καὶ ὁ ἀκάθαρτος, θά σημάνουν τὸ πρῶτον στάδιον θείας τινὸς φρατροκρατίας, ἡ ὁποία μέ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου θά μεταβληθῇ εἰς τινὰ ἀνταγωνιστικὴν φρατροκρατίαν: τοῦ Ἀδελφοῦ (Fratelui) καὶ τοῦ Μῆ (ὄντος) Ἀδελφοῦ (Nefratelui), κατὰ δὲ τὴν μετάθεσιν των εἰς τὴν χριστιανικὴν μυθικὴν παράδοσιν τοῦ Μεσαίωνος, θά καταστοῦν ὁ Θεός (Dumnezeu) καὶ ὁ Ἀντίθεος (Antidumnezeu) ἢ Σατανᾶς· ὁμοῦς τὸ ὄνομα Σατανᾶς “δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ λαϊκὸν ὑπόστρωμα τῆς ρουμανικῆς μυθολογίας”, διότι ὀνομάζει θεῖον ὃν ὑποκείμενον εἰς τὸν Θεόν (“Αἱ Μυθογονίαι”, I “Ἡ Θεογονία”, 1. “Ἡ προκοσμικὴ αὐτογένεσις. Ἡ φρατροκρατία”, σ. 224).

Ἀναφερόμενος ὁ συγγρ. εἰς τὴν λέξιν *fătat* ὡς ὄρον τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀδελφοποιήσεως, μεταξύ ἄλλων παραθέτει τὰς κάτωθι ἐπισημάνσεις τοῦ Petru Caraman (“Sur l’origine thraco-illyrienne de la fraternisation rituelle chez les Roumains et chez les autres peuples balkaniques”, *Actes du II-e Congress International de Thracologie*, II. Βουκουρέστι, 1980, σ. 220-221): Οἱ ὄροι τῆς ἀδελφοποιήσεως *fătat* “ἀδελφοποιτός” καὶ *suratâ* “ἀδελφοποιτή”, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν πλουσίαν οἰκογένειαν παραγῶγων, εἶναι σχηματισμοὶ γνησίως ρωμανικοὶ καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν λαϊκὴν λατινικὴν τῆς Δακίας· καθ’ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμόν, ἡ ὁρολογία εἶναι γνησίως λατινικὴ καὶ ὀνομάζει αὐτόχθονα συνήθειαν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸ ἰλλυρικόν-θρακικόν ὑπόστρωμα. Τὸ σημαντικώτερον κατὰ τὸν συγγρ. εἶναι ὅτι ὁ Caraman διαπιστώνει τὴν παρουσίαν παραλλαγῶν τῆς λέξεως *fătat*, ἀνὰ ἐπτὰ, εἰς τὰς διαλέκτους τῶν KB καὶ τῶν MB (τῶν μέν, κατὰ τὸν Tache Papahagi· τῶν δὲ κατὰ τοὺς Th. Capidan καὶ P. Papahagi). Καὶ ὁ συγγρ. συμπεραίνει: Ἡ λέξις *fătat* ὡς ὄρος τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀδελφοποιήσεως ἀνάγεται εἰς τὸ δακικόν ὑπόστρωμα καὶ εἶναι μετάφρασις εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν λατινικὴν τῆς

Δακίας τοῦ αὐτόχθονος ὄρου, ὁ ὁποῖος σημαίνει ἀδελφός (frate). Δέν γνωρίζομεν μέχρι τοῦδε, γράφει, τόν ἰσοδύναμον δακικόν ὄρον, ἀλλά θά ἦτο δυνατόν, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν προλατινικῶν λέξεων εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ I. I. Rusu (“*Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακοδακῶν*”, ρουμ., Βουκουρέστι, 1959, σ. 124), ὁ ὅρος *fătat* νά εἶναι προλατινικὴ λέξις Ἰνδοευρωπαϊκοῦ τύπου· πιθανῶς “brater” κατὰ τόν Gh. Ivănescu (ἔ.ἀ., σ. 225).

Ὁ συγγρ. ἀναζητῶν ἐρείσματα τῆς ἀρχαίας ἀνεικονικῆς λατρείας τῶν διδύμων θεοτήτων F. καὶ N., προσέφυγεν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ μυθολογικὴν μελέτην τοῦ Theohari Antonescu (*Ἡ λατρεία τῶν Κάβειρων εἰς τὴν Δακίαν*, ρουμ., Βουκουρέστι, 1889), ὁ ὁποῖος ἐρειδόμενος ἐπὶ 23 ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, ἀγαλματιδίων καὶ ἄλλων, θεωρεῖ ὅτι “οἱ Κάβειροι ἀνήκουν εἰς τόν δακορωμαϊκόν λαόν”, εἶναι δηλαδή *φρυγοθρακικῆς καταγωγῆς*, σταθερῶς δέ ὑπογραμμίζει τόν οὐράνιον χαρακτῆρα τῶν νοτίως τοῦ Ἰστρου Κάβειρων παραλλήλως πρὸς τόν χθόνιον χαρακτῆρα τῶν βορείως τοῦ Ἰστρου (ἔ.ἀ., 3. “Ὁ τύπος τῶν διδύμων ἀδελφῶν: οἱ Κάβειροι, οἱ Διόσκουροι, οἱ ἱππῶται τοῦ Δουνάβεως”, σ. 226 καὶ 227). Ὁ συγγρ. προσφεύγει καὶ εἰς τὴν “ἐλληνορωμαϊκὴν λατρείαν, εἰς τὰς πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου”, τῶν *Διοσκοῦρων ἢ Τυνδαριδῶν*, “διδύμων θεοτήτων ἀρχαιοτάτης Ἰνδοευρωπαϊκῆς προελεύσεως τῆς ΝΑ Εὐρώπης”, περὶ τῆς ἀχαικῆς ὑπηκοότητος τῶν ὁποίων λαμβάνει γνῶσιν ὁ ἀναγνώστης ἐξ ὀνομαστικῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν κοινὴν μητρότητα καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρότητα ἑκατέρου τῶν δύο οὐράνιων διδύμων θεοτήτων Κάστορος καὶ Πολυδεύκου (ἔ.ἀ., σ. 227). Ὁ συγγρ. ὑποστηρίζει ὅτι οἱ δίδυμοι θεοὶ F. καὶ N. κρατοῦν μακράν πολιτιστικὴν παράδοσιν εἰς τὴν προρωμαϊκὴν Δακίαν εἴτε συνεργαζόμενοι εἰς τὴν δημιουργίαν ὡς δύο καλοὶ ἀδελφοί, εἴτε συγκρουόμενοι (ἔ.ἀ., 4. “Ἡ συνεργασία καὶ ἡ διαπάλη τῶν διδύμων ἀδελφῶν”, σ. 229)· καὶ ἐκυριάρχησεν μὲν ὁ μυθικός δυαδισμός Γεβελίσις-Ζάλμοξις κατὰ τὴν μεταρρυθμίσιν τῆς περιόδου ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ Βοιρεβίστα βασιλέων μέχρι τοῦ Δεκεβάλου συμπεριλαμβανομένου, ὅμως “οἱ δίδυμοι θεοὶ F. καὶ N. ἐξηκολούθησαν νά ὑπάρχουν εἰς τόν λαόν”, διὰ νά ἀφομοιωθοῦν ἐν συνεχείᾳ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ ἰουδαιοχριστιανικοῦ δυαδισμοῦ πρὸς τόν Θεόν (Dumnezeu) καὶ τόν Σατανᾶν ἢ Διάβολον (ἔ.ἀ., σ. 230). Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ θεοὶ F. καὶ N. γίνονται θεοὶ Nefârtați· μεταξύ των διεξάγεται θεοκρατικός ἀγὼν διὰ τὴν προτεραιότητα μεταξύ τῆς ἀρχῆς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ· εἷς διαλεκτικός ἀγὼν τύπου θεομαχίας. ὁ F. εἰς τὴν ρουμανικὴν μυθικὴν παράδοσιν νοεῖται ὡς δημιουργός τοῦ ἱεροῦ· ὁ N. ὡς δημιουργός τοῦ βεβήλου (ἔ.ἀ., 5. “Ὁ Πρώμος Χριστιανισμός καὶ ὁ ἀνταγωνιστικός Δυαδισμός”, σ. 230-231). Ἐν συμπεράσματι ὁ συγγρ. ἀποφαίνεται ὅτι ὁ δυαδισμός τῆς ρουμανικῆς θεογονίας ἔχει βαθεῖας ρίζας εἰς τινὰ ἀρχαίαν πανανθρωπίνην ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς τοιαύτη ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς προϊστορικῆς Δακίας καὶ δέν ὑπῆρξεν ἀνάγκη νά ἔχη εἰσαχθῇ ἀπὸ ἄλλους γειτονικοὺς λαούς ἢ ἀπὸ ἄλλας ἡπείρους (ἔ.ἀ., 6. “Ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου εἰς τόν συμπληρωματικόν καὶ διαλεκτικόν Δυαδισμόν”, σ. 232)· δέν ἀποκλείει νά ὀφείλεται εἰς τοὺς Βογομίλους ἢ ὑποχώρησις τῶν ὀνομάτων F. καὶ N. (ἔ.ἀ., 7. “Παρσισμός, Μανιχαϊσμός, Παυλικιανισμός, Βογομιλισμός”, σ. 234), ὅμως ὑποστηρίζει στερεῶς τὴν θέσιν ὅτι ὁ αὐτόχθων μυ-

θολογικός δυαδισμός είναι προγενέστερος τοῦ βογομλικοῦ δυαδισμοῦ (ἔ.ἀ., 8. “Ο παραδοσιακός Δυαδισμός καὶ αἱ δίδυμοι θεότητες (Fărtarii)”, σ. 235)· ἀνήκει εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοθεογονίας –τὸ πρῶτον ἐπὶ συνόλου τριῶν τῆς θεογονίας– δύο διδύμων θεοτήτων ἄνευ φύλου, γερόντων, ἐντὸς τοῦ Χάους” (ἔ.ἀ., 9. “Τρία διαδοχικά στάδια τῆς Θεογονίας”, σ. 236).

Περιγράφων ἐν συνεχείᾳ τὸ Χάος (“Αἱ Μυθογονίαι”, II “Ἡ Κοσμογονία”, 2. “Τὸ κοσμογονικὸν Σκηνάριον”, σ. 239-240) καὶ τοποθετῶν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ δύο μυθικά πρόσωπα, τὸν F. καὶ τὸν N. (ἔ.ἀ., 3. “Τὰ μυθικά πρόσωπα”, σ. 240), ὁ συγгр. ἀναφέρεται εἰς δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὑπὸ τῶν δύο διδύμων θεοτήτων διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐπαναλαμβανομένων πειραμάτων, ἡ ὁποία ἄλλοτε ὀδηγεῖ εἰς τὴν τελειότητα καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς δημιουργίας (ἔ.ἀ., 4. “Τὰ ἐπεισόδια τοῦ κοσμογονικοῦ Μύθου”, σ. 240), ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀποκαλύπτει ὅτι οἱ Δακορρουμᾶνοι κατέχουν δύο μύθους περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου: ὑπὸ ἐνὸς δημιουργοῦ κατὰ τὸν ἕνα καὶ ὑπὸ δύο δημιουργῶν κατὰ τὸν ἄλλον. Κατὰ τὸν μῦθον περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου ὑπὸ ἐνὸς δημιουργοῦ, ὑπεράνω τῆς λαίλαπος τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων ἐπλανᾶτο ὑπερφυσικόν τι ὄν, ὁ Fărtatul, σκεπτόμενος τί θὰ κάνη, πῶς θὰ τὸ κάνη καὶ διατί θὰ τὸ κάνη. Προβληματιζόμενος καὶ διαρκῶς περιπλανώμενος κατελήφθη ὑπὸ θείας διεγέρσεως καὶ ἐκ τῆς διεγέρσεως ἐκείνης προήλθεν ὁ κόσμος. Τεκμηρίωσις τοῦ μύθου δὲν παρατίθεται (ἔ.ἀ., 5. “Ἡ περιπλάνησις ἐπὶ τῆς λαίλαπος τῶν ὑδάτων”, σ. 240). Ἀκολουθῶς ὁ συγгр. παραθέτει παράδοσιν ποιμένων τοῦ Sibiu καὶ παραλλαγὴν αὐτῆς κακῶς, ὡς ὑποστηρίζει, ἀποδιδομένην εἰς τοὺς Τσιγγάνους τῆς Τρανσυλβανίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ὁ “Θεός” (Dumnezeu) ἔρριψε τὸν πέλεκυν (κατὰ τὴν παραλλαγὴν, τὴν ράβδον) εἰς τὰ “βαθεῖα νερά (apa mare)” (κατὰ τὴν παραλλαγὴν, “στά νερά” (în ape), καὶ ἀπὸ τὸν πέλεκυν (τὴν ράβδον) φύτρωσε ἕνα μεγάλο δένδρον καὶ κάτω ἀπὸ τὸ δένδρον καθόταν ὁ “Διάβολος” (Dracul· κατὰ τὴν παραλλαγὴν, Diavolul) (ἔ.ἀ., 6. “Ἡ ἀνάδυσις τοῦ κοσμικοῦ δένδρου ἐκ τῶν κοσμικῶν ὑδάτων”, σ. 241). Ἐκπληξιν προκαλοῦν παράδοσις καὶ παραλλαγή τῆς παραδόσεως ἀναφερόμεναι εἰς περιπλάνησιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Διαβόλου “ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας” (αὐτόθι), ὡς ἐάν ὑπῆρχον Γῆ καὶ Ἥλιος καὶ ἡλιακὴ κίνησις καὶ νυχθήμερον! Ὅμως τὴν μεγάλην ἐκπληξιν παρέχει ὁ συγгр. δηλώνων ὅτι “μέ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀναδύσεως τοῦ κοσμικοῦ δένδρου καὶ τοῦ Nefărtatul ἀρχίζει, ἐν τοῖς πράγμασι, ἡ ρουμανικὴ κοσμογονία” καὶ ὅτι “ὁ μῦθος τῆς δημιουργίας τοῦ κοσμικοῦ δένδρου εἶναι σημαντικώτερος διὰ τὸν ρουμανικὸν λαόν, παρὰ ὁ μῦθος τῆς δημιουργίας τοῦ Nefărtatul ὑπὸ τοῦ Fărtatul” (ἔ.ἀ., σ. 242). Τί ἀπέγιναν ὁ Θεός καὶ ὁ Διάβολος, δὲν ἀναφέρεται. Ἀκολουθοῦν περιγραφαί, ἀφ’ ἐνός μὲν καταδύσεων εἰς τὴν λαίλαπα τῶν ὑδάτων εἰς ἀναζητήσιν ἀργίλου διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γῆς (ἔ.ἀ., 7. “Αἱ δίδυμοι θεότητες (Fărtarii) καὶ ἡ κατάδυσις εἰς τὴν λαίλαπα τῶν ὑδάτων”, σ. 244), ἀφ’ ἑτέρου δὲ πειραμάτων διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μετὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γῆς. Τεκμηρίωσις δὲν παρατίθεται (ἔ.ἀ., 8. “Τὰ κοσμογονικά πειράματα”, σ. 240-245). Μέ τὴν δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τῶν διδύμων δημιουργῶν ὁ συγгр. θὰ ἀσχοληθῇ βραδύτερον (“Ὁ Πατὴρ Οὐρανός”, 1. “Τὸ κτίσμον τοῦ οὐρανοῦ”, σ. 348)· περὶ τοῦ οὐρανοῦ πυρὸς θὰ σημειώσῃ ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον

κυριαρχίαν του F. (“Ο Ἅγιος Ἡλιος”, 9. “Τό ἡλιακόν πῦρ καί ἡ ἡλιακή λατρεία”, σ. 381)· περί τοῦ *χθονίου*, ὅτι περιῆλθεν εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ N. (ἔ.ἀ., σ. 383)· θά ἐπανέλθῃ καί εἰς τό θέμα τῆς δημιουργίας τῆς γῆς (“Ἡ Μήτηρ Γῆ”, 1. “Παραδόσεις περί τῆς δημιουργίας τῆς γῆς”, σ. 439-440).

Εἰς τοὺς F. καί N. ἀποδίδει ὁ συγγρ. ἐν ἀρχῇ τήν δημιουργίαν διά πηλοῦ δύο ὄντων· κατὰ τό πρότυπον τοῦ N. ὑπό τοῦ F. καί κατὰ τό πρότυπον τοῦ F. ὑπό τοῦ N. (“Αἱ Μυθογονίαι”, III “Ἡ Ἀνθρωπογονία”, 1. “Ἀνθρωπογονικοί κύκλοι. Θεία ἀνθρωπογονία”, σ. 254) καί ἐν συνεχείᾳ τήν δημιουργίαν τῶν ἀνθρωποφάγων Κυνοκεφάλων (ἔ.ἀ., 2. “Οἱ Κυνοκέφαλοι (cârcăunii (<cap-cîine “κεφαλή-κύων”)), σ. 254-255), τῶν Γιγάντων (ἔ.ἀ., 3. “Οἱ Γίγαντες”, σ. 255-256), τῶν κυρίως λεγομένων ἀνθρώπων τοῦ καρπαθιακοῦ χώρου (ἀναπτύσσονται τρεῖς ἐκδοχαί: *homo artifex*, *homo pelasgensis* καί *homo nigroidensis*, ἔ.ἀ., 4. “Οἱ κυρίως λεγόμενοι ἄνθρωποι”, σ. 256-260) καί τῶν Νάνων (ἔ.ἀ., 5. “Οἱ Νᾶνοι”, σ. 260-264).

Ὁ συγγρ. ἀναφέρει καί ἄλλα τινά μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τὰ ἀκόλουθα: Τά πρῶτα πλάσματα ἦσαν “ἀνδρόγυνα”· ὁ χωρισμός τῶν ἀνδρογύνων ὑπῆρξεν ἰδέα τοῦ N. (“Αἱ Μυθογονίαι”, VI “Ἡ Ἑρωτογονία”, 1. “Ὁ Μῦθος τῆς δημιουργίας ἀνευ Ἑρωτος”, σ. 286)· οἱ δύο δίδυμοι θεοὶ ὑπῆρξαν καί δημιουργοὶ πνευμάτων· ὁ μὲν N. πονηρῶν, ὁ δέ F. ἀγαθῶν (ἔ.ἀ., σ. 286· 3. “Dragostele”, σ. 287 (διά τόν F.) καί 288 (διά τόν N.)). –Σημειώτεον ὅτι τό ὄνομα *dragostele* εἶναι σλαβικῆς καταγωγῆς (Ion Popinceanu, *Religion, Glaube und Aberglaube in der Rumänischen Sprache* (...), 1964, V 2,3. *Die Sprache der Kirchenbücher*, σ. 104 καί 105).

Τήν ἰσοτιμίαν τῶν δύο διδύμων ἀδελφῶν προβάλλει ὁ συγγρ. ἀναφέρων ὅτι οἱ *fărtarii* κυβερνοῦν τὰς μυθικάς τύχας τοῦ σύμπαντος, τῆς γῆς καί τῆς ἀνθρωπότητος εὐρισκόμενοι εἰς τήν κορυφὴν θείας οἰκογενείας, μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁποίας συγκαταλέγονται: ὁ Πατήρ Οὐρανός, ἡ Μήτηρ Γῆ, ὁ Ἡλιος καί ἡ Σελήνη, οἱ Ἀστέρες καί οἱ Ἑωσφόροι, τὰ Ἅγια Ὑδατα (ὁ Δούναβις κ.ἀ.) (“Ἡ Θεολογία”, σ. 342)· ὅτι ὁσάκις κατὰ τήν διάρκειαν τῆς δημιουργίας διά τῆς μεθόδου τῶν ἐπαναλαμβανομένων πειραμάτων ἀπετύγχανον, προσέφευγον εἰς τήν βοήθειαν *ιερῶν ζώων* (“Ὁ *Fărtatul* καί ὁ *Nefărtatul*”, 1. “Κοσμοκρατικός Δυαδισμός: συγκλίνων καί ἀποκλίνων”, σ. 343· πρβλ. “Αἱ Μυθογονίαι”, II 8., σ. 245)· ὅτι ὁ N. ἐδημιούργει ὥς κακός μιμητής τοῦ F.: π.χ., εἰς τήν δημιουργίαν ὑπό τοῦ F. τοῦ ἀνθρώπου, ἀπήντησε διά τῆς δημιουργίας τῶν Κυνοκεφάλων· εἰς τήν δημιουργίαν τοῦ κυνός, διά τῆς δημιουργίας τοῦ λύκου· εἰς τήν δημιουργίαν τοῦ σίτου, διά τῆς δημιουργίας τῆς ἐρυσίβης κ.ο.κ. (ἔ.ἀ., σ. 343). Ὁ συγγρ. χαρακτηρίζει ὥς μὴ ὀρθήν τήν ὑποστηριχθεῖσαν ἄποψιν ὅτι τὰ περί ἐπαναλαμβανομένης δημιουργίας καλῶν καί κακῶν ζώων καί φυτῶν ἀνήκουν εἰς ξένον δυαδισμόν, εἰσχωρήσαντα εἰς τήν ρουμανικὴν παράδοσιν διά τῆς βογομιλικῆς αἰρέσεως (ἔ.ἀ., *αὐτόθι*), καί ἐμμένει εἰς τήν ἄποψιν ὅτι οἱ *fărtarii* ἐνεργοῦν πάντοτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ *δυαδισμοῦ τῆς φρατροδημιουργίας*, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἀπομιμήσεως καί τῆς ἀμοιβαίας διεγέρσεως, οἱ ὅποιοι τυγχάνουν τὰ ἐλατήρια οἰασδήποτε δημιουργίας (ἔ.ἀ., σ. 344).

Ὁ συγγρ. δέν παρέλειψε νά ἀναφέρῃ ὅτι ἐγένοντο προσπάθειαι νά ἀποκαλυφθοῦν εἰς τόν πρωτογενῆ μῦθον τῶν δημιουργῶν καί κοσμοκρατῶν ἀδελφῶν δα-

καικά και δακορωμαϊκά και πηγαί· διερωτᾶται ὅμως πῶς εἶναι δυνατόν νά ἀποκαλυφθῇ ἡ πηγή αὐτοῦ τό ὅποιοι εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ ἡ πηγή τῶν πηγῶν· ὁ προϋπάρχων πρωτογενής μῦθος τῶν Fǣrtǣiloz, ὁ αὐτόχθων φρατροκρατικός δυαδισμός, ὁ ὅποιος, ἀφ' ἑνός μὲν ἀπετέλεσε τήν βάσιν τῆς δακικῆς καί τῆς δακορωμαϊκῆς μυθολογίας, ἀφ' ἑτέρου δέ περιελήφθη καί ἔτυχεν ἐπεξεργασίας κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας ὑπὸ τῶν Δακορρουμάνων καί οὕτως ὁ μὲν Fǣrtatul τῆς ἀρχαϊκῆς αὐτοχθόνου μυθολογίας ἐγένετο “ὁ Κύριος τῶν Θεῶν” (Domnul zeilor ἢ Dumnezeu), ὁ δέ Nefǣrtatul ἐγένετο ὁ Κύριος τῶν δαιμόνων Σατανᾶς (ἔ.ἀ., 2. “Ἡ ἀναδίπλωσις τῆς αὐτοχθόνου Μυθολογίας”, σ. 344). Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγρ. ἀναφέρει ὅτι οἱ δύο αὐτόχθονες θεοὶ ἠλλαξαν ὄνομα, ἐμφάνισιν καί ἀρμοδιότητος· ὁ F. μετεμορφώθη εἰς Θεόν Γέροντα (Zeu Moș), ὅστις ἐπὶ μακρόν ἔζησε βίον ποιμενικόν καί ἀγροτικόν εἰς τόν ἔσχατον οὐρανόν· ὥργωνε τήν γῆν τήν Ἄνοιξιν καί ἔβροσκε τὰ πρόβατα τό Καλοκαίρι καί τό Φθινόπωρον, πάντα εἰς τόν ἔσχατον οὐρανόν. Κατήρχετο εἰς τήν γῆν φέρων ἐνδυμασίαν χωρικοῦ, γεωργοῦ ἢ ποιμένος, καί ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους πῶς νά ὀργάνουν, νά σπέρνουν καί νά συλλέγουν τοὺς καρπούς τῆς γῆς καί πῶς νά ὀδηγοῦν τὰ ζῶα –ιδιαιτέρως τὰ πρόβατα– εἰς τήν βοσκήν· νά τὰ ἀρμέγουν καί νά χρησιμοποιοῦν τό γάλα, τό μαλλί, τό δέσμα. Οἱ Πρωτορρουμᾶνοι ὠνόμασαν αὐτόν Dumnezeu ἐκ τοῦ λατινικοῦ Dominus Deus ἢ Deorum, κατὰ μεταγλώττισιν, οἱ δέ ἄνθρωποι τοῦ χωρίου ὠνόμασαν αὐτόν Sîmnezeu, ἥτοι ὁ Ἅγιος (Sfîntul) Dumnezeu καί ἐν συνεχείᾳ, κατὰ σύντμησην, Menezău καί Zău (ἀπό ἐπιτόπιον ἔρρεναν ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς ζώνης τῆς Ὀλτενίας, τοῦ Βανάου καί τῆς Τρανσυλβανίας, 1938). Περιαίνων ὁ συγγρ. σημειώνει περὶ τοῦ ἐκχριστιανισθέντος Fǣrtatul ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ὁ ποιμὴν τῆς παραλογῆς “κοιμᾶται μέ τό κεφάλι στό κουμούλι, μέ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα στά πρόβατα”, ὁ Dumnezeu “κοιμᾶται μέ τό κεφάλι στό μοναστήρι”, μεταξύ τῶν κοινοβιακῶν οἱ ὅποιοι τοῦ καίνε θυμίαμα καί ψάλλουν τή δόξα του (ἔ.ἀ., 3. “Ὁ Θεός (Zeu) –Κύριος ὁ Θεός (Dumnezeu)”, σ. 344-345).

Περὶ τοῦ Nefǣrtatul ὁ συγγρ. σημειώνει ὅτι εἰς τήν λαϊκὴν χριστιανικὴν μεσαιωνικὴν μυθολογίαν οὗτος διῆλθε διὰ μέσου τριῶν φάσεων μυθικοῦ μετασχηματισμοῦ: 1) τοῦ “Ἀντιαδελφοῦ” (Antifǣrtat)· 2) τοῦ “Ἀντιθέου” (Antiteu) καί 3) τοῦ “Ἀντιχρίστου” (Anticrist) (ἔ.ἀ., 4. “Ἀπό τόν “θεόν” (“teos”) εἰς τόν ἀντίθεον (antiteos)”, σ. 346).

Ἐάν ὁ λαϊκὸς μυθοπλάστης εἶχεν ἀντίληψιν τοῦ Χάους ὡς προκοσμικῆς δέλφης ἐκ τῶν χαωτικῶν ὑδάτων τῆς ὁποίας ἀνεδύθησαν δύο α-δελφοί (βλ. Ν. Π. Ἀνδριώτου, *Οἱ Προέλληνες*, Διᾶλεξις γενομένη ἐν τῇ αἰθοῦσῃ τῆς ΕΜΣ, Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, 12. Θεσσαλονίκη, 1952, σ. 15), δέν θά εἶχεν ὀνομάσει τοὺς ἀδελφούς τούτους fǣrtat, διότι ἡ λέξις *φράτηρ* σημαίνει: 1) “ὁμοπάτριος ἀδελφός” (Ν. Π. Ἀνδριώτου, *αὐτόθι*: πρβλ. LS, *Λεξικόν* σ. 574, λῆμμα φράτηρ)· 2) “μέλος φράτρας” (LS, *αὐτόθι*).

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι οἱ MB ὀνομάζουν fǣrtats: 1) τοὺς “συνοδοὺς τοῦ γαμβροῦ”, οἱ ὅποιοι φέροντες ἐνδύματα τῶν ἀπάπων των ἐκπροσωποῦν τοὺς νεκροὺς τοῦ γένους τοῦ γαμβροῦ κατὰ τόν γάμον (Μαρία Γ. Παπαγεωργίου, “Ἐκ τῆς λατρείας τῆς θεᾶς Παρθένου ἐν Νεαπόλει (Καβάλα)”, ΣΤ' Συμπόσιο Λαογρα-

φίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (...) Κομοτινή-Ἀλεξανδρούπολη, 7-10 Μαΐου 1989. Πρακτικά, Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, 228, Θεσσαλονίκη, 1991, σ. 339· 2) τοὺς “φίλους”· π.χ., si dunat au, s- pridu- nat au patrusuti di fãrtats “μαζεύτηκαν, συνάχθηκαν τετρακόσοι φίλοι” (ὁ πρῶτος στίχος θρηνώδους ἁσμα-τος, κατ’ ἀνακοίνωσιν Ἑλένης Χρίστου Μιχαλοπούλου) καὶ 3) τοὺς “ἀδελφοποι-τούς” (fãrtats di crútsi).

Εἰς τὸν λεξιλογικὸν θησαυρὸν τῆς διαλέκτου τῶν MB (ἀπάντων καὶ ὄχι μόνον τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Ἀρχάγγελος (᾽Οσση), ὡς ἀναφέρει ὁ Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III (...), Βουκουρέστι, 1936, σ. 126/2) περιλαμβάνεται ἡ λέξις fãrti, ἄτονος κλητική, προτασσομένη τῶν κάτωθι ὀνομαστικῶν προσφωνήσεων: ἐκ μέρους τῆς νύμφης πρὸς ἀδελφὸν τοῦ συζύγου· ἐκ μέρους ἐξαδέλφου ἢ ἐξαδέλφης πρὸς ἐξαδέλφον α’ καὶ β’ βαθμοῦ· ἐκ μέρους ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς πρὸς τὸν ἀδελφοποιτὸν ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, δεδομένου ὅτι ὁ θεσμός τῆς ἀδελφοποιήσεως ἰσχύει καὶ μεταξὺ ἑτεροφύλων, οἱ ὅποιοι καθίστανται fãrtat si sãrã di crútsi “σταυραδελ-φός καὶ σταυραδελφή”. Αἱ προσφωνήσεις αὗται ἀπαρεγκλίτως ἐκφωνοῦνται καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου, ἀποτελοῦν σταθεράν ὑπόμνησιν: διὰ τὴν νύμ-φην, τῆς φρήτρας εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε διὰ τοῦ γάμου· διὰ τοὺς ἐξαδέλφους ἢ τὰς ἐξαδέλφας, τῆς φρήτρας εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν ἐκ γενετῆς· διὰ τοὺς ἀδελ-φούς καὶ τὰς ἀδελφάς σταυραδελφοῦ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, τοῦ ἐμποδίου τὸ ὅποιον ἐγείρει ὁ θεσμός τῆς ἀδελφοποιήσεως εἰς τὴν σύναψιν γάμου. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ MB, οἱ ὅποιοι μόνον αὐτοὶ βιώνουν μέχρι σήμερον τὴν διαίρεσιν κατὰ φρήτρας (ἐκ τῆς Ἰλιάδος, Β 362), οὐδέποτε θὰ εἶχον ὀνομάσει fãrtats δύο ἀπάτορας ἀδελ-φούς.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν Ρουμανίαν συνέβησαν τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἡ γνῶσις περὶ “ἀρχηγόνων ὑδάτων” ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκμάθησιν, ἐντὸς τῶν χριστιανικῶν μονῶν τῆς χώρας, τῆς διδαχῆς: Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος (Γένεσις, Α, 1-2).

2. Ἡ γνῶσις περὶ “ἀναδύσεως ἐκ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων” τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως ὀφείλεται εἰς διεισδυσιν εἰς τὴν χώραν τοῦ αἰγυπτιακοῦ μύθου περὶ ἀναδύσεως ἐκ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων τοῦ Atum. Εἰς τὸ ἔργον *Religion und Mythologie der alten Aegypter. Nach den Denkmälern, bearbeitet von Heinrich Brugsch*, Leipzig, 1891, σ. 21, ὁ ἡλιακὸς οὗτος θεὸς φέρεται λέγων: Ich, der Gott Atumu (...) ich bin aufgegangen aus dem Urgewässer.

3. Ἡ ἰδέα περὶ προϋπάξεως διδύμων πνευμάτων, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἀνήκει εἰς τὸν Παρσισμόν (βλ. Yasna 30, 3-5, Karl F. Geldner, *Die Zoroastrische Religion (das Avesta)*, *Religionsgeschichtliches Lesebuch*, 1, Tübingen, 1926, σ. 2). Ἡ ἰδέα περὶ δημιουργοῦ τοῦ κακοῦ ἀνιχνεύεται καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ὁ αἰ-μνηστος Καθηγητὴς Στίλπων Κυριακίδης ἐδίδαξεν ὅτι “εἰσῆλθεν εἰς αὐτὰς διὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ παραδόσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Περσῶν ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν ὁποί-ων οὐσιωδέστατον στοιχεῖον εἶναι ἡ μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ πνεύμα-τος πάλη” (*Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ Λόγου. Δημοσιεύματα*

τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἀρ. 1. Ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 193). Κατά τινα παράδο-
σιν οἱ διάβολοι εἶναι πολλοὶ ὁ δὲ ἀρχηγός των “εἶναι κουτσός, διότι τοῦ ἔφαγε τὸ
πόδι τὸ δημιούργημά του, ὁ λύκος, κατὰ διαταγὴ τοῦ Χριστοῦ” (ἔ.ἀ., σ. 194).
ἔνεκα τούτου ὀνομάζεται “κουτσοδαίμονας” καὶ “λυκοφαγώμενος” (Δημ. Β.
Οἰκονομίδου, “Δαίμων (Λαογραφία)”, *ΘΗΕ*, τόμος τέταρτος, 1964, στήλ. 892),
Atsel cu un țsitșor “Ἐκεῖνος μέ τὸ ἓνα πόδι” ὑπὸ τῶν ΚΒ, καὶ Τσέλα cu ὕψυ
“Ἐκεῖνος μέ τὸ ἓνα (πόδι)” ὑπὸ τῶν ΜΒ (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, II (...), σ.
176, ἀρ. 211).

4. Ἐπειδὴ, ὡς ἀναφέρει ὁ συγγρ. (σ. 109), ὁ Γεβελέιζις ἐταντίσθη ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων πρὸς τὸν *ἐρισμάραγον* Δία (ἐκ τῆς *Θεογονίας* τοῦ Ἡσιόδου, στίχ. 815),
εἶναι πιθανόν ὅτι καὶ ὁ μῦθος περὶ τοῦ Διὸς ὡς διευθύνοντος τὰς τύχας τῶν
ἀνθρώπων (βλ. λ 560· υ 76) γενικῶς καὶ ὡς *μοιραγέτου* ἐν Ἀρχαδίᾳ (Παυσ., VIII
37, I), ἐν Ὀλυμπίᾳ (Παυσ., V 5,5) καὶ ἐν Δελφοῖς (Παυσ., X 24,4), συνεδέθη
ἀρχικῶς πρὸς τὸν αὐθεντικὸν τοῦτον θεὸν Γεβελέιζιν εἰς τὴν Ποντικὴν Δακίαν,
ὅταν ἡ θεὰ τῆς μοῖρας ἦτο ἀκόμη γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μοῖρα*, καὶ πολὺ βραδύτε-
ρον πρὸς τοὺς ἔξ Ἀνατολῶν εἰσελθόντας εἰς τὴν χώραν Διδύμους, οἱ ὅποιοι καὶ
θά ὠνομάσθησαν ἀρχικῶς *fărtat*, κατὰ πληθυντικὸν μόνον.

5. Ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ὅτι ὁ *ἀντίχριστος* τῶν καθο-
λικῶν ἐπιστολῶν Α' καὶ Β' τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (βλ. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου,
“Ἀντίχριστος”, *ΘΗΕ*, τόμος δεῦτερος, 1963, στήλ. 945) παρεχώρησεν τὸ πρῶτον
αὐτοῦ συνθετικὸν ANTI- εἰς τινα θεὸν NEfărtat, διὰ νὰ ὀνομασθῇ οὗτος ANTI-
fărtat καὶ ἐν συνεχείᾳ ANTİteu καὶ ANTİcrist, συνέβη, μᾶλλον, τὸ ἀντίθετον· ὁ
εἰσελθὼν Anticrist (<ἀντίχριστος) ἔλαβεν ἐν συνεχείᾳ τὰ ὀνόματα Antiteu, Anti-
fărtat, Nefărtat (καὶ Nifărtache, Popinceanu, ἔ.ἀ., VII Die Ausdrücke für Gott,
Christus, die Mutter Gottes und den Teufel, σ. 253), διὰ νὰ προκύψῃ τελικῶς ἐκ τῆς
τελευταίας τοῦ ὀνόματος παραλλαγῆς τὸ ὄνομα Fărtat (καὶ fărtache, Popinceanu,
αὐτόθι) ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ.

6. Ὁ φέρων ἐνδυμασίαν χωρικοῦ θεὸς τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ποιμένων εἶναι
ἀναμφισβητήτως ὁ πανάρχαιος ἥλιακός *Ἐχετλαῖος* καὶ *Μήλων* θεός, τὸν ὅποιον
Ἕλληνες ἀποικοὶ ἀπεβίβασαν εἰς τὴν Ποντικὴν Δακίαν, ἐκεῖνος δὲ κατηυθύνθη
πρὸς τὴν ἐνδοχώραν, ὅπου τοῦ προσεφέρθη δακικὴ ἰθαγένεια.

III

1. Ὁ συγγρ. ἀναφέρει ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς θεᾶς *Μοῖρας* (Soarta) ἐνεργοῦν τρία
μυθικὰ ὄντα ἐξειδικευμένα εἰς τὸ “προκαθορίζειν τὴν μοῖραν” (ursire), αἱ “Μοῖραι
τῆς γεννήσεως” (Urse), αἱ ὁποῖαι –ἀγνωστον ὑπὸ ποίας ἱστορικής συνθήκας–
παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς ἕτερα μυθικὰ ὄντα: “τρεῖς ὀρίζοντας τὴν μοῖραν
ποιμένας” (trei ursitori ciobani) ἢ “τρεῖς ὀριζούσας τὴν μοῖραν ποιμενίδας” (trei
ursitoare ciobanițe) (ἔξ ἐπιτοπίου ἐρεῦνης εἰς Βουκοβίναν καὶ Μαραμουῦρες, 1938)
(“Ἡ Μυθολογία τῆς Μοῖρας”, 2. “Ὁ θεοκρατικὸς Δυαδισμός καὶ ἡ Μοῖρα (...)",
σ. 163). Αἱ τρεῖς Μοῖραι τῆς γεννήσεως ἔχουν ὑποστῇ τὴν μυθικὴν ἐπίδρασιν τῶν

Parcae εἰς τὴν ρωμαϊκὴν Δακίαν ὡς ἀκόλουθοι τῆς θεᾶς Βενδίδος, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν Ἑκάτην τῶν Ρωμαίων, ἐπεβλήθη δέ εἰς τοὺς ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως οἰκοῦντας Θράκας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀγροτοποιμενικοῦ βίου, τοῦ ἐν συνεχείᾳ διαχωρισμοῦ αὐτοῦ εἰς ἀγροτικόν καὶ ποιμενικόν ὡς καὶ τῆς ἐκ παραλλήλου σταδιακῆς ἀναβαθμίσεως τῆς συμμετοχῆς τῆς γυναικὸς εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν καὶ εἰς τὴν μαγικομυθικὴν δραστηριότητα τῆς ἐθνοπολιτιστικῆς κοινότητος (ἔ.ἀ., αὐτόθι). Ὁ συγγρ. ἐπισημαίνει ὅτι αἱ “Μοῖραι τῆς γεννήσεως” εἶναι τρεῖς “Νεάνιδες Παρθένοι” (Fete-Fecioare) ἢ τρεῖς “Γραῖαι Παρθένοι” (Babe-Fecioare) καὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν τριαδικὴν ὑπόστασιν τῆς Ἑκάτης, ἥτις ἐνίοτε ταυτίζεται πρὸς τὴν Ἄρτεμιν. Τὴν τριαδικὴν εἰκόνα τῆς Μοίρας (Soarta) ὁ συγγρ. τοποθετεῖ εἰς τὸ μυθικόν ἰνδοευρωπαϊκόν ὑπόστρωμα καὶ ἐκ παραλλήλου εἰκάζει ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν τῆς θεᾶς Βενδίδος πιθανῶς ὑπῆρξε τριαδική, “ὅπως, βεβαίως, τριαδικὴ ὑπῆρξεν ἡ εἰκὼν τῆς Ἑκάτης τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τῶν Ἑλλήνων” (ἔ.ἀ., 3. “Ἡ τριαδικὴ εἰκὼν τῆς Μοίρας. Ὁ Μῦθος τῶν Μοιρῶν (Urse(lor))”, σ. 164).

Ὁ συγγρ. καταχρηστικῶς ταυτίζει τὴν θεάν Ἄρτεμιν πρὸς τὴν οὐρανίην *χθονίην τε καὶ εἰναλίην* Ἑκάτην (Ὁρφῶς “Ὑμνος 1. *Εἰς Ἑκάτην*, στίχ. 2), ἡ ὁποία “κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἀπὸ ὅλες τίς θεότητες (αὐτὴ) μόνον εἶχε μαγικὴ λατρεία” (Ν. Κ. Μουτσοπούλου, “Οἱ Μαῖστρες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης”, *Πρακτικά τοῦ ΣΤ’ Συμποσίου Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου*, Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, 228, Θεσσαλονίκη, 1991, σ. 313 καὶ σημ. 132).

Αἱ “Μοῖραι τῆς γεννήσεως” –παρ’ Εὐριπίδῃ, *Ι. Τ.* στίχ. 206-207 *Λόχλαι*– εἰς τὰ λεξικά φέρονται ὡς Parce ἢ Ursitoare (π.χ., εἰς τὸ *Dicționar German Român* “Γερμανορρουμανικὸν Λεξικόν”, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, 1966, σ. 730/3, διαβάζομεν: Parze, -en f. (Mitol.), parce, ursitoare). Ὅμως τὸ οὐσιαστικὸν urse εἶναι συνώνυμον τοῦ οὐσιαστικοῦ ursitoare (ἐν.) (βλ. Luiza Seche καὶ Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române* “Τὸ Λεξικόν τῶν συνωνύμων τῆς ρουμανικῆς γλώσσης”, Editura Academiei republicii socialiste România, 1982, λήμματα urse, σ. 1054/2, καὶ ursitoare, σ. 1055/1), ὁ δὲ συγγρ. σαφῶς συνάπτει τὸ περιληπτικὸν τῶν Μοιρῶν τῆς γεννήσεως ὄνομα Urse πρὸς τὸ ursire “ὀρίζειν τὴν μοῖραν”. Ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ τρεῖς “Μοῖραι τῆς γεννήσεως” καὶ αἱ τρεῖς “ἀκόλουθοι” τῆς Βενδίδος δέν εἶναι τὰ αὐτὰ μυθικὰ πρόσωπα· αἱ πρῶται εἶναι πράγματι Μοῖραι (Ursitoare)· αἱ ἑτεραι δέν εἶναι Μοῖραι· εἶναι ἀπλῶς ἀκόλουθοι τῆς Βενδίδος φέρουσαι τὸ περιληπτικὸν ὄνομα “Ἀρκτοι” (Urse) κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οἱ Θράκες οἱ ὅποιοι ἐτέλουν τὰ Βενδίδεια εἰς τὸ πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος κείμενον Βενδίδειον (Ξενοφ., *Ἑλληνικά*, II 4, II), ἐκόμισαν πρὸς τὴν Θράκην ὅσας πληροφορίας ἤδυνήθησαν νά συλλέξουν περὶ τῶν Ἀρκτων τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, προφανῶς ἀνακριβεῖς, γνωστοῦ ὄντος ὅτι δέν ἐκοινολογεῖτο τὸ ἀνατιθέμενον εἰς ἀρκτηνομένας παρθένους ἔργον (ἐκ τοῦ Ἡσυχίου, παρὰ LS *Λεξικόν*, τόμος Α', σ. 384/1, λῆμμα Ἀρκτεία, ἢ) πιθανῶς αὐται ἀνελάμβανον τὴν φροντίδα νηπίων διανυδντων τὴν ἡλικίαν τοῦ “ἀρκουδίσματος” (Εἰς ἐπιβίωμα πτυχῆς τῆς ἀρχαίας ἀρκτο-

λατρείας εις Λυγκησιίδα (Πολυπόταμος, Πισοδέρι, Ξυνό Νερό) ἀναφέρεται μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἄρθρον τοῦ λαογράφου κ. Λαζάρου Μέλλιου ὑπὸ τὸν τίτλον “Μακεδονική Ἄρκτος: Πανάρχαιο Ἱερό Ζῶο”, *Μακεδονική Ζωή*, Ἰανουάριος 1993, τεῦχος 320, σ. 26-32).

Εἰς τὴν Ρουμανίαν τὰ πράγματα ἠκολούθησαν πιθανώτατα τὴν ἐξῆς πορείαν: Αἱ ἀνακριβεῖς πληροφορίες διήνυσαν, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, μακρὰς ἀποστάσεις ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας· ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σωκράτους, αὐτόπτου μάρτυρος τῶν Βενδιδείων, μέχρι τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῶν Δακῶν. Ἐνεκα τούτου τὸ οὐσιαστικόν *ursă* “ἄρκτος” καὶ τὸ ῥῆμα *a urși* “ὀρίζειν (τὴν μοῖραν)” (<ὀρίζειν (μόρον)>· ἐκ τῶν *Χοηφόρων* τοῦ Αἰσχύλου, στίχ. 927) ἐξεληφθήσαν ὡς ὁμόρριζα.

2. Ὁ συγγρ. ἐπισημαίνει ὅτι αἱ “Μοῖραι τῆς γεννήσεως” δὲν εἶχον ἀτομικά ὀνόματα, ὡς αἱ ἀντίστοιχοι: Κλωθώ, Λάχεσις, Ἄτροπος καὶ Νονα, *Decuma*, *Morta*, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἀντιστοιχῶς, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ προφῶρονται τοιαῦτα ὀνόματα καὶ μόνον κατ’ εὐφημισμὸν ὠνομάζοντο: *torcătoarea* “αὐτὴ ποὺ γνέθει (τὸ νῆμα τῆς ζωῆς)”, *depánátoarea* “αὐτὴ ποὺ τυλίγει (τὸ νῆμα τῆς ζωῆς)” καὶ *cui mătoarea* “αὐτὴ ποὺ κόβει (τὸ νῆμα τῆς ζωῆς)”. Αὗται ἔδρων κατὰ δύο τρόπους: 1) Ἐκάστη, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἀνωτέρω τάξιν, καθ’ ἑκάστην τῶν τριῶν πρώτων ἀπὸ τῆς γεννήσεως νυκτῶν· 2) ἅπασαι ὁμοῦ, κατὰ τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεως νύκτα. Ἐν ἀναμονῇ τῆς μοιρανσεως παρετίθετο πρὸς τιμὴν τῶν ἐντός τοῦ δωματίου τοῦ νεογεννήτου τράπεζα μὲ ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ ποτόν καὶ ἐτοποθετεῖτο καὶ δίσκος φέρων διάφορα ἀντικείμενα (φλογέραν, στάχυν σίτου, κέρμα, κύπελλον πλήρες οἴνου κ.ἄ.), διὰ τὴν ἀποκάλυψιν κατὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν πτυχῆς τινος τοῦ μέλλοντος τοῦ παιδίου, διὰ μέσου τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὅποῖον θὰ ψαύσῃ τοῦτο τυχαίως. Ὁ συγγρ. προσθέτει ὅτι εἰς τὴν ὀρεινὴν ζώνην τοῦ νομοῦ Mehedinți (ἐπιτόπιος ἔρευνα, 1937) ἐπιστεύετο ὅτι οἱ γονεῖς δύνανται νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν Μοιρῶν καὶ νὰ ἀκούσουν τὴν μοιρανσιν· ἐπειδὴ ὁμως ἐδημιουργοῦν θορύβους καὶ προεκάλουν ταραχὴν, αἱ Μοῖραι ἐγένοντο ἀόρατοι καὶ τὴν παρακολουθήσιν τῆς μοιρανσεως ἀνέλαβον γράϊαι αἱ ὁποῖαι “μέ προσευχὴ καλωσόριζαν νοερῶς τίς δημοφες Παρθένες”. Περιαίνων ὁ συγγρ. ἐπισημαίνει ὅτι εἰς τὸν αὐτόχθονα μῦθον εἰσεχώρησαν ξένα ἐπιδράσεις, ὅπως ὁ περιττός ἀριθμὸς τῶν Μοιρῶν 7 ἢ 9 κ.ἄ. (ἔ.ἄ., 3., σ. 164-165).

Ἐπειδὴ τὰ φερόμενα ὡς “κατ’ εὐφημισμὸν” ὀνόματα τῶν Μοιρῶν εἶναι περιγραφικὰ ἀρμοδιότητων, ἡ γένεσις των πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ: 1) εἰς πληροφόρησιν, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, περὶ τῶν Μοιρῶν τούτων, ὡς ἡ κατωτέρω: “Σ τὸ μοῖρασμα ἀπάνω ἢ μιά μέ τή ρόκα γνέθει, ἢ ἄλλη μέ τ’ ἀδράχτι τυλίγει τὴν κλωστή (...) ἢ μεγάλη μέ τὸ ψαλίδι κόβει τὴν κλωστή” (*Ἑλληνική Λαογραφία* ὑπὸ Στίλπωνος Κυριακίδου, σ. 199)· 2) εἰς τὴν δυνατότητα τῶν ρωμανικῶν διαλέκτων τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, καὶ ἐν προκειμένῳ τῆς δακορρουμανικῆς, νὰ πλάθῃ ρηματικά οὐσιαστικά τῇ βοηθείᾳ τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως -*tor*, -*toare* (<λατ. -*torius*).

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς κατὰ παράδοσιν πράξεις αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν τὸν φερόμενον ὑπὸ τοῦ συγγρ. ὡς “αὐτόχθονα μῦθον”, 1) εἰς τὴν *Περисυναγωγὴν γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ* τοῦ Ἱερέως καὶ Σχολάρχου Π. Παπα-

ζαφειροπούλου (Βιβλιοθήκη Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἀρ. 117. Ἐν Πάτραις 1887, Κεφ. Β', "Περὶ γεννήσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐθιζομένων. Α' Γέννησις", 5., σ. 163-164) διαβάζομεν: "Παρατιθέασι δὲ τῷ νεογνῷ ἄρτον καὶ ἄγγειον, βομβύλην = (τσι-ότραν πλήρη) οἴνου χάριν τῶν Μοιρῶν (...). Ἐν τισι μέρεσι τῆς Ἑλλάδος (...) ἐνθέτουσιν ἄρτον μὲν ἐντός δίσκου, ὕδωρ δὲ εἰς δοχεῖον καλόν καὶ μέλι μετὰ τριῶν ἀμυγδάλων (...). Πολλοὶ δὲ (...) πιστεύουσιν ὅτι καὶ συνδιαλέγονται (αἱ Μοῖραι) μετὰ τινων δηλ. τῶν εὐνουστέρων αὐταῖς". 2) Εἰς τὸ χωρίον Σκρά, κατὰ τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεως νύκτα ἀποτίθενται παρὰ τὸ νεογνόν "πάνω σὲ λίγο ἄσπρο μαλλί πλυμένο ἓνα ψωμάκι καὶ ἓνα κουλουράκι ἄζυμο" (pri njăc lopa albă spilătă, ună turtițăcă și un culăc mic nistăfsit), ψημένα στῆ στάχτη καὶ ἀλειμμένα μέ μέλι. Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἔρχονται αἱ τρεῖς "Μοῖραι" (Nărăonki) "γὰ νά μοιρά-νουν τὸ μικρό" (di s- la nărănjăscă micu). Θέμα παρακολουθήσεως τῶν Μοιρῶν καὶ ἀκροάσεως τῆς μοιράνσεως δὲν ὑφίσταται· αἱ Μοῖραι εἶναι ἀφανεῖς (βλ. Ὁρφῆως "Ὑμνον LIX, Μοιρῶν θυμίαμα, ἀρώματα, στίχ. 17). Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Σκρά ἐπιχειροῦν ἀνίχνευσιν τοῦ μέλλοντος τοῦ παιδίου ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ· ὅταν τοῦτο εἶναι εἰς θέσιν νά ἐπιλέξῃ καὶ νά κρατήσῃ ἀνά χεῖρας ἀντικείμενον ὥς παιγνίδι· κατὰ τὴν πρώτην γενέθλιον ἡμέρα, τὴν μόνην ἐορταζομένην καθ' ἅπαντα τὸν βίον. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ μήτηρ τοῦ νηπίου ἐτοιμάζει τρεῖς ἢ πέντε ἄρτους, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἓνα μικρόν· ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀποθέτει τὸν μικρόν ἄρτον, πινάκιον μέ μέλι, "διάφορα ἀντικείμενα ὥς παιγνί-δια" (jucuriță) (βιβλίον, ψαλίδι κ.ἄ.) καὶ τὸ νήπιον. Πέριξ τῆς τραπέζης συγκε-ντρώνονται οἱ οἰκεῖοι καὶ τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς· εἰς τοὺς παρισταμένους προ-σφέρεται ψωμί μέ μέλι καὶ ἅπαντες παρακολουθοῦν, ποῖον ἐκ τῶν ἀντικειμένων θὰ λάβῃ τὸ νήπιον. Ἀργότερον ἡ μήτηρ τεμαχίζει τοὺς μεγάλους ἄρτους, ἀλείφει τὰ τεμάχια μέ μέλι καὶ τὰ διανέμει εἰς συγγενεῖς καὶ γείτονας. Ἀλλὰ ἄς ἐπανέλθω-μεν εἰς τὴν νύκτα τῆς μοιράνσεως:

Εἶναι φανερόν ὅτι τὰ παρατιθέμενα παρὰ τὸ βρέφος σύμβολα ταυτίζουν τὴν παράδοσιν τοῦ Σκρά πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν, διότι: 1) τὸ "ἄσπρο μαλλί" σαφῶς προορίζεται διὰ τὴν Κλωθώ. 2) "Ἄρτος καὶ κουλούρι μεγάλο" (turtă cu culăc mări) ἐμφανίζονται εἰς τὸ Σκρά κατὰ τὸν γάμον, ὅμως τόσον τὰ ἀρτοσκευάσματα τῆς μοιράνσεως ὅσον καὶ ἐκεῖνα τοῦ γάμου ἔχουν τὴν αὐτὴν κατὰ ζεύγη διάμετρον, ἀπεικονίζοντα τὴν πλήθουσαν καὶ τὴν πρωτοφανῆ σελήνην καὶ συμβολίζοντα ἀχωρίστως τὸν τέλειον βίον, ἥτοι τὸν βίον ὃ ὁποῖος τελειοῦται διὰ τῆς ἐκ γάμου ἀποκτήσεως υἱοῦ καὶ ἐγγόνου (πρβλ. "Ἐκ τῆς λατρείας τῆς θεᾶς Παρθένου (...)", σ. 339 καὶ 352). Τὸ παρατιθέμενον παρὰ τὸ βρέφος "κουλουράκι" σαφῶς προορίζεται διὰ τὴν Λάχεσιν· τὸ "ψωμάκι" διὰ τὴν Ἄτροπον.

Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις αἱ Λόχιαι Μοῖραι Κλωθώ, Λάχεσις καὶ Ἄτροπος ἐταξίδευσαν διὰ θαλάσσης καὶ ἀπεβίβασθησαν ἐπὶ τῆς Ποντικῆς Δακίας· ἐν συνε-χείᾳ, "αὐτὴ πού γνέθει", "αὐτὴ πού τυλίγει (τὸ νῆμα τῆς ζωῆς)" καὶ "αὐτὴ πού κόβει (τὸ νῆμα τῆς ζωῆς)" ἔλαβον τὸ περιληπτικόν ὄνομα Ursitoare καὶ ἐταυτίσθη-σαν πρὸς τὰς "Ἀρχτους" (Urse) τῆς Βενδίδος, ἐνῶ, ἐκ παραλλήλου, εἰς τὰς κατ' ἐξοχὴν ποιμενικὰς ζώνας τῆς χώρας παρεχώρησαν τὰς ἀρμοδιότητάς των εἰς τρεῖς ποιμενίδας· βραδύτερον, συμφώνως πρὸς ἐπιχώριον συνθήειαν (βλ. θέμα V),

αί αὐταί τρεῖς ἀρμοδιότητες παρεχωρήθησαν καί εἰς τρεῖς ποιμένας.

IV

Παραπέμπων ὁ συγγρ. εἰς τό ἔργον του “Τό μυθικόν οἰκονοσύστημα τῶν πόλεων τοῦ Γετικοῦ Εὐξείνου Πόντου καί αἱ ἐθνολογικά αὐτοῦ ἰδιομορφίαι”, ρουμ. (εἰς *Protecția Ecosistemelor* “Ἡ προστασία τῶν Οἰκονοστημάτων”, Κωνσταντζα, 1978), ὑποστηρίζει ὅτι “ὁ τρέφων μακράν κόμην θεός-ὄφις *Γλύκων*” ὑπῆρξεν ἐξελληνισμένη *θρακική θεότης* (“Ἡ Δακωρωμαϊκή Μυθολογία”, 4. “Αἱ Ἀφροασιατικά Μυθολογία καί ὁ Πρώιμος Χριστιανισμός”, σ. 131-132. Περί τοῦ παριστάοντος τόν *Γλύκωνα* γλυπτοῦ τῆς Τόμιδος βλ. Κεφ. “Ἡ Ἱστοριογραφία τῆς Ρουμανικῆς Μυθολογίας”, 3. “Τό παράστρωμα τῆς Ρουμανικῆς Μυθολογίας”, σ. 59, καί εἰκόνα αὐτοῦ εἰς τήν σ. 133. Περί τοῦ *Γλύκωνος* ὡς “ἡμιθέου” βλ. Κεφ. “Ἡ Ὑδρομυθολογία”, 2. “Ὁ Εὐξείνος Πόντος”, σ. 476). Ὁ συγγρ. παραθέτει παράδοσιν συμφώνως πρὸς τήν ὁποίαν ὁ ὄφις προὔπηρξεν τοῦ Κόσμου καί ὅτι ἀνεδύθη ἐκ τῶν ὑδάτων ὁμοῦ μετὰ τοῦ κοσμικοῦ δένδρου (ἡ πληροφορία προέρχεται ἐκ τοῦ νομοῦ Hateg, 1939) (“Αἱ Μυθογονίαι”, II “Ἡ Κοσμογονία”, 3. “Ὁ προκοσμικός ὄφις, ὁ κοσμικός ὄφις καί τό σπείραμα τοῦ ὄφεως”, σ. 245). Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς παραδόσεως ταύτης, φρονεῖ ὅτι “ὁ συνδεόμενος πρὸς τὰ ἀρχέγονα ὕδατα μυθικός συμβολισμός τοῦ κοσμικοῦ ὄφεως ἐπανέρχεται καί εἰς τήν μῆξελληνικήν μυθολογίαν τοῦ γετικοῦ Εὐξείνου Πόντου”. Κυφορρηθεὶς ἐντὸς τῶν ὑδάτων τῆς Μαύρης Θαλάσσης ὡς πνεῦμα προστατευτικόν τῶν πλοίων καί τῶν ἀλιέων, ὁ φέρων κόμην *Γλύκων* τῆς Τόμιδος “ἐπαναφέρει παλαιότερον γετικόν μῦθον, τόν μῦθον τοῦ ὄφεως τῶν ἀρχεγόνων ὑδάτων, ὁ ὁποῖος παρελήφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν πόλεων, κατὰ τό ἥμισυ Γετῶν” (ἔ.ά., σ. 246).

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Σκρά γνωρίζουν ὅτι “Στά παλιά χρόνια ἦταν ἓνα μεγάλο “φίδι” (smȕăc)¹ μέ στρογγυλό κεφάλι σάν ἀπὸ ἄνθρωπο καί σφύριζε σάν ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος πολὺ τό φοβόταν. Ἀλλὰ τό φίδι πιό πολὺ κυνηγοῦσε τίς γυναῖκες πού θήλαζαν μωρό, γιατί ἤθελε νά τίς θηλάσει. Αὐτό τό φίδι κρυβόταν στοὺς τάφους τοῦ νεκροταφείου Σταυρός” (An vîăcl'u vâcot vîea un mări smȕăc cu drufulăt cap ca di ȕom ŝi sfirîea ca ȕom ŝi însănu mult la ra frică di ieĭ. Ama smȕăcu mai mult li putîrîea mul'érli tsi suzêu, ca tsîrîea si li sugă. Tsêla smȕăcu si scundîea ăp grôbur, la Crûtsi. Ἀφήγησις Ἑλένης Χρίστου Μιχαλοπούλου).

Πρὸς τήν παράδοσιν ταύτην συνάπτεται ἡ κάτωθι παλαιά συνήθεια τῶν γυναικῶν τοῦ Σκρά: “Ὅταν πεθαίνει μικρὸ ἐνόσο θηλάζει, τρία βράδυα φεύγει ἡ μάνα ἀπὸ τό σπίτι, διότι ἔρχεται τό μικρὸ καί γυρεύει νά θηλάσει” (Con mȕări mic rănă con sȕzi, trîăj sîăr fȕzi mȕma din casă, ca vîni mîcu ŝi ubidjăști si sugă. Ἀφήγησις Ἑλένης Χρίστου Μιχαλοπούλου).

¹ Τό “φίδι” τῆς παραδόσεως ἔχει σκοτεινόν χρῶμα καί “δέν κάνει ζημιὰ” (nu da zăjăn): smȕăc εἶναι πάντα ὁ οἰκουρὸς ὄφις (tălăsômu căsăjă “τό τέλεσμα τοῦ οἴκου”). Ὁ Στίλπων Κυριακίδης εἰς τήν Ἑλληνικὴν Λαογραφίαν, σ. 176, σημειώνει: (...) στοιχειό (...) ντελεσίμι (τά παλαιὰ τελέσματα).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀνάγεται εἰς τοὺς προαπολλωνίους χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐλατρεύετο ὁ φέρων ποικίλα κατὰ περιοχάς ὀνόματα ἑφορος τῆς κτηνοτροφίας ἡλιακός Ἄναξ, ὅστις κατὰ τὴν περίοδον ἀναπαραγωγῆς τῶν προβάτων ἐτιμᾶτο δι' ἀποχῆς ἀπὸ τοῦ γάλακτος καὶ διὰ θυσίας νεογεννήτων ἀθλῶν βρεφῶν (πρβλ. θέμα Ι). Αἱ θηλαζόμεναι μητέρες τῶν ὁποίων ἀποθνήσκουν τὰ βρέφη ἐγκαταλείπουν τὴν ἐστίαν τῶν ἐπὶ τρεῖς νύκτας χωρὶς νά ὑποψιάζωνται τὴν αἰτίαν ἢ ὁποία προεκάλεσε τὴν παλαιάν συνήθειαν ὡς καὶ τό μέγεθος τῆς ὀδύνης τῶν γυναικῶν ἐκείνων τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, αἱ ὁποῖαι κακῇ αἰσῇ ὑπεχρεώθησαν νά προσφέρουν τὰ βρέφη τῶν ἀθλητῶν πρὸς θυσίαν. Τὰ δυστυχεῖς ἐκεῖνα θύματα ἐκπροσωπῶν ὁ ἔχων κεφαλὴν “σάν ἀπὸ ἀνθρώπου” ἀγαθὸς ὄφις τοῦ χωρίου Σκρά δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ χιλιετίας νά περιφέρει τὴν ὀδύνην τοῦ μεταξὺ τῶν τάφων τοῦ νεκροταφείου Cătuți, ἀναζητῶν ἀπαύστως εὐκαιρίαν διὰ νά θηλάσῃ.

Ἐπειδὴ τό νεκροταφεῖον Cătuți εὐρίσκεται παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ χωρίου Σκρά καὶ ἐπειδὴ τό χωρίον Σκρά εὐρίσκεται εἰς ἀκτῖνα ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Ἀρχαίας Μακεδονίας, τῆς Πέλλας, προκύπτει ὅτι ὁ ὄφις οὗτος εἶναι *Πελλαῖος δράκων*, ὁ γνήσιος *Γλύκων*, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τοὺς *παμμεγέθεις, ἡμέρους πάνυ καὶ τιθασοὺς δράκοντας* τοῦ παραδιδομένου ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ μύθου (Ἀλέξανδρος ἢ Ψευδομάντις, 7)². Ἡ ὑπὸ τῆς παλαιᾶς συνηθείας συνοδευμένα ἀρχαία παράδοσις τοῦ Σκρά ἐλέγχει ὡς ἀβάσιμον τὸν γνωστὸν περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος μῦθον (Λουκιανοῦ, ἔ.ἀ.: πρβλ. Πλουτάρχου, Ἀλέξανδρος, Β)· ὁ Γλύκων ἠνόχλει μόνον θηλαζομένας μητέρας.

Παράδοσις καὶ παλαιὰ συνήθεια τοῦ χωρίου Σκρά ἐλέγχουν ὡς ἀβάσιμον τὴν ταῦτιςιν ὑπὸ τοῦ συγγρ. τοῦ Γλύκωνος τῆς Τόμιδος πρὸς τὸν ἀναδυθέντα ἐκ τῶν ἀρχηγόνων ὑδάτων προκοσμικὸν ὄφιν.

V

Ὁ συγγρ. ἀναφέρει ὅτι “οἱ μέρες τῶν γριῶν” (*zilele babelor*), ἦτοι αἱ πρῶται ἐννέα ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, καὶ “οἱ μέρες τῶν γέρων” (*zilele poșilor*), αἱ ἐπόμεναι ἐννέα ἡμέραι τοῦ αὐτοῦ μηνός, εἶναι μυθικαὶ ἀναπαραστάσεις τῶν δυσκρασιῶν αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐξόδου ἐκ τοῦ Χειμῶνος καὶ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἀνοιξιν (“Μυθικὴ Μετεωρολογία”, 15. “Ἡ μυθικὴ ἀναπαράστασις τῶν Μηνῶν”, σ. 435)· αἱ ἡμέραι αὗται λογίζονται ὡς εὐοίωνοι ἢ δυσοίωνοι καὶ προγινωστικαὶ τῶν δυσκρασιῶν τοῦ ἐκάστοτε τρέχοντος ἔτους (ἔ.ἀ., 16. “Ἡ μυθικὴ ἀναπαράστασις τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος”, σ. 437). Ὁ συγγρ. δὲν παρέλειψε νά συνάψῃ “τίς μέρες τῶν γριῶν” πρὸς “τὴ Γριά (Εὐ)δοκία” (*Baba Dochia*), τὴν ποιμενίδα, ἢ ὁποία ἀπελιθώθη μαζί μέ τά 20 πρόβατά της, διότι, κατὰ τὴν παράδοσιν, προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ Γεβελέιζις (“Αἱ Μυθογονίαι”, IV, “Ἡ Ἐθνογονία”, 6. “Ἐθνογονικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς (Εὐ)δοκίας (*Dochia*): Τρανσυλβανία (Ἀρδεάλ),

² Σημειωτέον ὅτι ὁ ἀνθρωπόμορφος καὶ τιθασὸς δράκων Ἀλέξανδρου τοῦ ψευδομάντεως ἄλλως εἵπεν: ὁ Πελλαῖος Ἀσκληπιός— εἶναι ὁ κίβδηλος Γλύκων (Λουκιανοῦ, ἔ.ἀ., 15, 16— πρβλ. 12, 18 καὶ *passim*).

Μολδαβία, Βλαχία”, σ. 269-270), παρέλειψεν όμως νά αναφέρει ότι “αἱ ἡμέραι αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὴν 1. Μαρτίου” ὀνομάζονται καὶ “οἱ μέρες τῆς Γριᾶς” (Zilele Babei), ὡς Γριᾶς νοουμένης τῆς “Γριᾶς (Εὐ)δοκίας” (Baba-Dochia) (βλ. B. P. Hasdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae* (...), Editura Minerva, Βουκουρέστι 1970, τόμ. 2, λῆμμα Babele, σ. 207, 208).

Τό ὄνομα “τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος Εὐδοκίας τῆς ἀπό Σαμαρειτῶν”, τῆς ὁποίας ἡ μνήμη τιμᾶται τὴν 1. Μαρτίου (Ἅγιου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Συναξαριστῆς τῶν Δώδεκα Μηνῶν τοῦ Ἐνιαυτοῦ*, τόμος τέταρτος, Μάρτιος - Ἀπρίλιος, Θεσσαλονίκη, 1982, σ. 12) σημαίνει: “ἐπιδοκιμασία, ἔγκρισις, εὐνοία, χάρις” (LS, *Λεξικόν*, λῆμμα εὐδοκία, ἦ). Τό ἐννοιολογικόν τοῦτο περιεχόμενον τοῦ ὀνόματος ὁδηγεῖ εὐθέως εἰς παλαιάν συνήθειαν τῶν ΜΒ, συνδεομένην πρὸς τό τριήμερον τῆς προαιρετικῆς τῶν γυναικῶν ξηροφαγίας τῆς Καθαρᾶς Ἑβδομάδος (πρβλ. Φ. Δ. Παπανικολάου, *Λαογραφικά Δυτ. Μακεδονίας*, I, σ. 112: “τριήμερο” καὶ “τριομερίτσες”). Τό τριήμερον τοῦτο ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ΜΒ *trîmura* ἢ *trîmuri*, ἐξαιρουμένων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σκρά, οἱ ὁποῖοι τό ὀνομάζουν *Bábajă zôli* “μέρες τῆς Γριᾶς”, ἥτοι τῆς πενθερᾶς τῆς ἀρραβωνιασμένης ἢ ὁποία “δέν ἔχει κλείσει ἀκόμα χρόνον” (*nu ări ăncă așă an*) ἢ, κατ’ οἰκονομίαν, τῆς πενθερᾶς νεονύμφου, ἐάν ἐτελέσθῃ γάμος πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἔτους ἀπὸ τῆς συνάψεως τοῦ ἀρραβῶνος, καθ’ ὅσον ἀγραφος νόμος ἀπάντων τῶν ΜΒ ἐπιβάλλει νά προσφωνῇται ἡ πενθερά ὑπὸ τῆς νύμφης *băbu* “γριά” μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μνηστείας· μετὰ τό “στεφάνωμα” (*ăncuțunări*) καὶ καθ’ ὅλον τὸν βίον προσφωνεῖται *maicu* “πεθερά”.

Τὴν πρωίαν τῆς Τετάρτης τῆς Καθαρᾶς Ἑβδομάδος ἡ “γριά (πεθερά ἀρραβωνιασμένης κόρης)” μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης κομίζουσα πρὸς τὴν νύμφην *mîsă*, ἥτοι “τραπεζομάνδηλον” (τοῦτο εἰς τὸν Ἀρχάγγελον λέγεται *παρέζνις*), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ἀποθέσει καὶ δέσει “μέ τά τέσσαρα φτερά (τίς τέσσαρες ἄκρες τοῦ τραπεζομάνδηλου)” (*cu rătru rîjenili*): *turtă mări șarotă cu banjelă* “μέγαν ἄρτον μέ πλουμῖδια (γραμμικά, καμωμένα) μέ πηροῦνι”, *sărliă pri sucălă* “σαραιλί τυλιχτό” καὶ δῶρον· κατὰ κανόνα, ἐγχρωμον μανδήλιον τῆς κεφαλῆς ἐκ μετάξης. Ἡ νύμφη ἀντιπροσφέρει “μέγαν ἄρτον” καὶ δῶρον διὰ τὸν μνηστῆρα· ἀργότερον δέχεται ἐκ μέρους συγγενῶν τοῦ μνηστήρος καὶ ἀντιπροσφέρει *rîrki* “ἄρτίδια”.

Ἡ ἀρραβωνιασμένη *κόρη* ἢ ὁποία λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς *Γραιᾶς* τὸν *γραμμοποίκιλτον* ἄρτον (πρβλ. *Ἐγχρωμη Εγκυκλοπαίδεια Υδρογείου* (...), Αθήνα 1989, τόμος ΙΔ', σ. 315/2: “Μυκηναϊκὴ λάρναξ τῆς Τανάγρας”, διὰ τό λῆμμα Τανάγρα) καὶ τό ἐκ μετάξης μανδήλιον τῆς κεφαλῆς, λαμβάνει συγχρόνως καὶ τὴν *εὐδοκίαν* τῆς *Γραιᾶς* νά δύναται νά μεταβαίνει εἰς τό ἐξῆς εἰς τοὺς τάφους καὶ νά μοιράξῃ καὶ νά δέχεται νεκρικός προσφοράς εἴτε λόγῳ ἐπισυμβάντος θανάτου εἴτε χάριν συμμετοχῆς εἰς νεκρικός ἐορτάς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐκ παραλλήλου δέ ἀποκαλύπτει τό μυστικόν τῆς *Ταναγραίας κόρης*: ὅτι αὕτη φέρουσα, ἀντὶ τοῦ ταπεινοῦ κεφαλόδεσμου, *ἱμάτιον ἢ πῖλον* (*σκιάδειον*), μεταβαίνει εἰς τοὺς τάφους κομίζουσα νεκρικός προσφοράς ἐντὸς *καλάθου* (τά στοιχεῖα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἄρθρου τῆς *MEE* “Ταναγραῖαι κόραι” (Βασ. Δ. Θεοφανείδου), τόμος εἰκοστός δεύτερος, σ. 782, 1-2), μέ ἔκδηλον εἰς τό πρόσωπον τὴν ἱκανοποίησιν διὰ τὴν *εὐδοκίαν* τῆς *Γραιᾶς*.

Ἡ παλαιά συνήθεια τῶν MB εἶναι προφανῶς τόσον παλαιά, ὅσον παλαιά ὑπῆρξεν ἡ βοιωτικὴ πόλις *Γραῖα* (B 498· Πανσ., IX 20,2).

Ὁ κ. I. Βαλινάκης (“Τὰ Ἑλληνικά κράτη τοῦ Εὐξείνου Πόντου (...). Πολιτιστικός καὶ κοινωνικός βίος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου”, *ΙΕΕ*, τόμος Ε', 1974, σ. 230/2) ἀναφέρει ὅτι “Στὴν Κάλλατι ἤλθαν σὺ φῶς εἰδώλια, ἐλεύθερες ἀπομιμήσεις τῶν Ταναγραίων”. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Πόντου συνεκράτησεν εἰς τὴν μνήμην τὴν *εὐδοκίαν* τῆς *Γραίας* καὶ ἐκ τῆς μνήμης ταύτης προέκυψεν ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Ποντικῆς Δακίας ἡ *Baba Dochia*.

Αἱ καιρικαὶ συνθῆκαι αἱ ὁποῖαι κατὰ κανόνα ἐπικρατοῦν κατὰ τὸ ἐναρκτήριον τῆς “*Νηστείας τοῦ Πάσχα*” (*Róstu di Paști*) τριήμερον τῆς προαιρετικῆς τῶν γυναικῶν ξηροφαγίας πιθανῶς διηκόλυνε τὴν μεταλλαγὴν τῆς γραίας-πενθερᾶς εἰς γραίαν ἡ ὁποία προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ Μαρτίου καὶ ἀπελιθώθη ὑπὸ ὑστερόθετον ἰδιότητα, αὐτὴν τῆς ποιμενίδος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀρχαγγέλου ὀνομάζουν *Bábăia zoli* “μέρες τῆς Γριᾶς” τὰς τρεῖς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν ποιμενίδος γραίας ἡ ὁποία ἀπελιθώθη μαζί μέ τὰ κατσικάκια τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Τζένα, διότι προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ Μαρτίου (ἀφήγησις Ἀντωνίας Βασ. Πάγια, ἀπὸ τὸν Ἀρχάγγελον). “Οἱ τρεῖς στερναῖς ἡμέραις τοῦ Μαρτίου λέγονται τῆς γριᾶς οἱ μέραις” καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν Λάστας τοῦ δήμου Μυλάοντος τῆς Γορτυνίας, τὴν ὁποίαν περιέλαβεν ὁ Νικόλαος Πολίτης εἰς τὰς *Παραδόσεις* του (τόμος Α', σ. 164, ἀρ. 299). Αἱ ἀκαθορίστου ἀριθμοῦ “γριές” τῆς παραδόσεως Σοποτοῦ τοῦ δήμου Ἀραονίας τῶν Καλαβρύτων (ἔ.ἀ., σ. 164-165, ἀρ. 301) “Οἱ ἡμέραις τῶν γριῶν” προέκλιναν ἐκ τῆς προσωποποιήσεως “τῶν ἡμερῶν τῆς (μῆδς ἀρχικῶς) γριᾶς”.

Ὡς ἐναρκτήριον ἡμέραν “τῶν ἡμερῶν τῶν γριῶν” ὁ ρουμανικὸς λαὸς ἐκράτησε τὴν 1. Μαρτίου, ἡμέραν ἀφιερωμένην εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας ὀσιομάρτυρος *Εὐδοκίας*. Οὗτος εἰς τὰς 9 ἡμέρας τῶν “γριῶν” προσέθεσεν καὶ 9 ἡμέρας τῶν “γέρων”, δυνάμει τῆς ἰσχυροῦς παρ' αὐτῷ “συνηθείας ἀντιθέσεως μεταξύ γριᾶς καὶ γέρον” (P. Hasdeu, ἔ.ἀ., σ. 207).

VI

Ἐξετάζων ὁ συγγρ. τὴν χρῆσιν ὑπὸ τῶν KB, τῶν ΔΡ καὶ τῶν MB τῶν λέξεων μοῖς “πάππος· γέρων” καὶ μοσᾶ “μάμμη· γραῖα” ὡς ὄρων συγγενείας (“Ἡ Μυθολογία τῶν Προγόνων καὶ πῶν Πάππων”, 3. “Αἱ ἔννοιαι μοῖς (πάππος) καὶ strămoṡ (πρόγονος) καὶ αἱ ἰσοδύναμοι αὐτῶν θηλυκοῦ γένους”, σ. 213-214) καὶ τὴν χρῆσιν τῶν αὐτῶν λέξεων ὑπὸ τῶν ΔΡ, τῶν KB, τῶν MB καὶ τῶν IP ὡς μυθικῶν ὄρωνύμων (ἔ.ἀ., 7. “Ἡ μυθικὴ Τοπωνυμία τῶν γερόντων καὶ τῶν γριῶν”, σ. 217-218), ὀνομάζει “ρουμανικάς” τὰς ρωμανικάς διαλέκτους αἱ ὁποῖαι ὁμιλοῦνται νοτίως τοῦ Δουνάβεως (σ. 213).

Ὁ Καθηγητὴς κ. Α. Τσοπανάκης ἐπεσήμανεν ὅτι αἱ διαφοραὶ αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τὰς δύο νησίδας ἐκλατινισμοῦ τῆς NA Εὐρώπης, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον ἀφ' ἐνός καὶ εἰς τὴν Δακίαν ἀφ' ἑτέρου, “ὀφεί-

λονται στο ότι στις δύο περιοχές αφομοιώθηκαν γλωσσικά λαοί που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες”: έπεται όμως ότι “χάθηκε (εκλατινισμένος πληθυσμός) στις μεγάλες περιοχές της σημερινής Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας από τις σλαβικές εγκαταστάσεις στις περιοχές αυτές” (“Γλωσσικά Μακεδονίας”, *Άρχαία Μακεδονία. Ανακοινώσεις κατά το πρώτον Διεθνές Συμπόσιον εν Θεσσαλονίκη (26-29 Αυγούστου 1968)*, Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αΐμου, αρ. 122, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 334-352· βλ. σ. 351). Τοῦτο σημαίνει ότι, εάν δέν είχαν πραγματοποιηθῇ αἱ ἀνωτέρω σλαβικαί εγκαταστάσεις, κατά τό σκεπτικόν τοῦ συγγρ. τῆς ΡΜ θά εἶχομεν καί ἄλλας “ρουμανικάς διαλέκτους”.

Ἐξετάζων ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγρ. τήν χρῆσιν τῆς λέξεως *fartat* ὡς ὄρου τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀδελφοποιήσεως ὑπό τῶν ΚΒ, τῶν ΜΒ καί τῶν ΙΡ (“Αἱ Μυθογονίαι”, 1 “Ἡ Θεογονία”, Ι., σ. 224-225), ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ὄρος οὗτος εὐρίσκεται ὑπό τόν λατινικόν τύπον προσηρμοσμένον εἰς τήν συνήθειαν τῆς ἀδελφοποιήσεως “εἰς ὅλας τάς διαλέκτους τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ” (σ. 225), ὅταν μετά τήν ἐμφάνισιν “τῶν ἐξόχων συγγραφῶν καί πραγματειῶν τοῦ Robert Rösler (*Rumänische Studien*) ἀπό τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1885” (Κ. Νικολαΐδου, *Ἑτυμολογικόν Λεξικόν τῆς Κουτσοβλαχικῆς Γλώσσης*, Ἐν Ἀθήναις, 1909, “Πρόλογος”, σ. κζ’) καί τήν ἀπό τοῦ ἔτους 1909 ἐμφάνισιν τῆς μελέτης τοῦ σκαπανέως τῶν Ἑλλήνων ἐρευνητῶν Μιχαήλ Χρυσόχου *Βλάχοι καί Κουτσόβλαχοι* (Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, αρ. 58· βλ. καί Ἀντ. Κεραμοπούλλου, *Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι*, Ἐν Ἀθήναις, 1939, σ. 7, σημ. 2), ἡ ἔρευνα ἔχει στραφῇ πρὸς τήν ὀρθήν κατεύθυνσιν καί ἤδη ἔχει ἀποσαφηνισθῇ ὅτι ἡ ἐκ τῆς λαϊκῆς λατινικῆς προελθοῦσα “βαλκανικὴ λατινική” (βλ. Νικ. Ἀθ. Κατσάνη, *Ἑλληνικὴς Ἐπιδράσεις στὰ Κουτσοβλάχικα (Φωνητικὴ - Μορφολογία)*, Διδακτορικὴ διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1977, σ. 13) ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεφύησαν ἅπασαι αἱ διάλεκτοι τοῦ λεγομένου “Μοραβοποντικοῦ” ἢ “Θρακικοῦ τομέως” τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου (Αἱ. Rosetti, *Ἡ Ἱστορία τῆς Ρουμανικῆς Γλώσσης. Γ’, Ἡ Λατινικὴ Γλώσσα*, ρουμ., Βουκουρέστι 1964, σ. 40), νότιαι καί βόρειαι, δέν ὑπῆρξεν ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ γλῶσσα ἡ ὁποία προέκυψε ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς διὰ λόγου ἐπικοινωνίας πρὸς στυγνοὺς κατακτητὰς, τοὺς Ρωμαίους, ὑπηκόων *ἐλαχίστων*, εἰς τήν ἀσημότητα τῶν ὁποίων παρεσχέθη ἡ δυνατότης ἀνευρέσεως προστασίας εἰς τήν στράτευσιν, ὅταν οἱ ἐν λόγῳ κατακτηταί, μετά τήν κατάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Μακεδόνων διὰ τοῦ “κατακερματισμοῦ” τῆς Μακεδονίας εἰς τέσσαρας μερίδας (167 π.Χ.) (Ἀχ. Λαζάρου, *Ἡ Ἀρωμουνικὴ καί αἱ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς σχέσεις αὐτῆς*, Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Ἱστορικὴ καί Λαογραφικὴ Ἑταιρεία τῶν Θεσσαλῶν, Θεσσαλικὴ Βιβλιοθήκη - Σειρὰ διατριβῶν καί μελετημάτων, 1. Ἐν Ἀθήναις, 1976, σ. 31-32) καί δὴ μετὰ τήν ἐφαρμογὴν τοῦ “πρωτοφανοῦς” σχεδίου ἀφανισμοῦ τῶν φιλομακεδονικῶν ἐν Ἡπείρῳ ἐστιῶν (Ἀχ. Λαζάρου, “Ἡ κατάλυση τοῦ Βασιλείου τῶν Μακεδόνων (189-167 π.Χ.). Ἡπειρος”, *ΙΕΕ*, τόμος Ε', 1974, σ. 128/2), “ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐπιτρέψουν τήν συγκρότησιν τοπικῶν φρουρῶν –τά *praesidia armata* τοῦ Λιβίου– πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν συχνῶν θρακοῦλλυρικῶν ἐπιδρομῶν” (Ἀχ. Λαζάρου, *Ἡ Ἀρωμουνικὴ*, σ. 31-33) καί νὰ ἐφαρμόσουν “τό μα-

κεδονικόν τοῦτο σύστημα ἀσφαλείας τῶν παραμεθορίων περιοχῶν καί ἐσωτερικῆς τάξεως” καί μετά τήν μετατροπὴν τῆς Μακεδονίας εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (146 π.Χ.) (Ἀχ. Λαζάρου, *Ἡ Ἀρωμουνική*, σ. 36), εἰς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους εἰς τοὺς ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομεῖς συγκατελέγοντο καί Γέται κατερχόμενοι ὑπὸ τὸν Βοιρεβίσταν *μέχρι Μακεδονίας καί τῆς Ἰλλυρίδος* (Λαζάρου, *ἔ.ἀ.*, σ. 35 καί σημ. 55).

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Σκρά ὀνομάζουν τὴν γλῶσσαν των *limbă lu tăti* “γλῶσσα τοῦ πατέρα”. *Πατρῶν φωνήν* ὀνομάζει καί ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης (ἔκδ. E. de Boor, 100,20) τὴν ἐπιχώριον γλῶσσαν στρατιωτῶν τοῦ διώκτου τῶν Ἀβάρων ἐν Θράκῃ στρατηγοῦ Κομεντιόλου (579-582 μ.Χ.), παραδίδων ἅμα ἀκολουθούμενον ὑπὸ τῆς κλητικῆς προσφωνήσεως *φράτερ*, ἐμφανῶς οἰκείας μεταξὺ ἐν Χριστῷ Ἀδελφῶν, τὸν ρηματικὸν τύπον *τόρνα*, ὡς ἐκφωνηθέντα μὲν κατὰ τὴν διάρκειαν πορείας ὑπὸ στρατιώτου τινός εἰς γ’ πρόσωπον ὀριστικῆς ἐνεστῶτος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν: “γέρνει (τὸ φορτίον τοῦ ὑποζυγίου)” –Οὕτως κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν ΚΒ (Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, *Περὶ τῶν Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν. Α’ Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων*, Δημοσιεύματα τῆς ΕΜΣ, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη, 22. Θεσσαλονίκη, 1964, σ. 31· πρβλ. Tache Papahagi, *Τὸ Λεξικόν τῆς Ἀρωμουνικῆς Διαλέκτου. Γενικόν καί Ἑτυμολογικόν*, ρουμ., β’ ἔκδοσις (...), Βουκουρέστι 1974, λῆμμα *torpu* (ΜΙ), ἀρ. 8, σ. 1188· πρβλ. “Εἰσαγωγή”, σ. 52) –ἐκληφθέντα δὲ ὑπὸ τῶν *ἀκουσάντων λαῶν* ὡς β’ πρόσωπον προστακτικῆς ἐνεστῶτος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν: “ἄλλαξε πορείαν· στρέφου” – Οὕτως κατ’ ἀμφοτέρας τὰς νοτίας διαλέκτους, τῶν τε ΜΒ καί τῶν ΚΒ (βλ. Th. Capidan, *Meglenoromâni*, III, σ. 296, λῆμμα *torpi*, καί K. Νικολαΐδου, *ἔ.ἀ.*, σ. 536, λῆμμα *τόρνου*, ἀντιστοιχῶς).

Ὁ ὅρος *limbă lu tăti* –*πατρῶα φωνή* τεκμηριώνει τὰς κάτωθι ἐπισημάνσεις τοῦ Καθηγητοῦ καί Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, τὰς ὁποίας ἐπαναπροσάγει ὁ ἐρευνητής Ἀθαν. Χρυσοχόου κατὰ τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος: Γιατί δέν εἶναι (οἱ Ἕλληνες Βλάχοι) ἀπόγονοι Ρωμαίων ἀποίκων (*Οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας καί Ἡπείρου*, Δημοσιεύματα τῆς ΕΜΣ. Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη. 2. Θεσσαλονίκη, 1942, σ. 5-6): (...) ὁ ἐκλατινισμός (...) ὀφείλεται στή στρατολογία τῶν πληθυσμῶν, τὴν ὁποίαν ἔκαμναν οἱ Ρωμαῖοι. Οἱ Ρωμαῖοι δηλαδή ἐστράτευον ὑποχρεωτικῶς ἄνδρας ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τοῦ κράτους των καί τοὺς κατέτασσον ἐπὶ εἴκοσι ἔτη εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς Λεγεῶνας ἢ ἐπὶ 25 ἔτη εἰς τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐξεπέμποντο, ὅπου ἐπέβαλλεν κάθε φορὰ ἡ ἀνάγκη τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους (...) / (...). Τὴν ἴδια ὑποχρέωση εἶχαν καί οἱ υἱοὶ τῶν κατ’ αὐτόν τὸν τρόπον στρατευομένων. Ἐπρεπε δηλαδή καί αὐτοὶ νὰ ὑπηρετήσουν στρατιῶται ὅπως οἱ πατέρες των (...).

Πιθανώτατα *πατρῶα φωνή* ὠνομάσθη ρωμανικὴ γλῶσσα, τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ τῆς ὁποίας ἦσαν: τὸ φῶνημα *ă* (βλ. Νικ. Κατσάνη, *ἔ.ἀ.*, σ. 17) καί ἡ ἐπίτασις τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου· ἡ διάσπασίς της εἰς διαλέκτους ἔλαβε χώραν μόνον ὅταν αὕτη ἐγένετο *limbă lu mamă* “γλῶσσα τῆς μάνας”. Οὕτως ὀνομάζουν τὴν γλῶσσαν των οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἀρχάγγελος. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Σκρά ἴσως εἶναι οἱ μόνοι οἱ ὁποῖοι διετήρησαν τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὴν γλῶσσαν των, ὅταν αὕτη ὠμιλεῖτο μόνον μεταξύ στρατιωτῶν.